

PÕLVAMAA
Rohelisem elu

PÕLVA MAAKONNA ARENGUKAVA 2015-2020

Põlva 2015

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS.....	3
2. PÕHIMÕTTED JA MÕISTED.....	4
2.1. Arengukava põhimõtted	4
2.2. Arengukavas esinevate mõistete seletused	4
3. PÕLVA MAAKONNA ÜLDISELOOMUSTUS	5
3.1. Geograafiline asend	5
3.2. Ajalooline taust.....	5
3.3. Põlvamaa unikaalsustegurid	6
4. MAAKONNA PROBLEEMID.....	6
5. MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIA – ROHELISEM ELU	9
5.1. Visioon 2030.....	10
5.2. Strateegilised tegevusvaldkonnad ja –suunad	10
5.3. Strateegilised eesmärgid	13
6. VALDKONDADE ISELOOMUSTUSED JA ARENGUSUUNAD	14
6.1. Ettevõtlus, maamajandus ja turism	14
6.2. Elukeskkond	20
6.2.1. Looduskeskkond ja keskkonnahoid	20
6.2.2. Tehniline infrastruktuur	23
6.2.3. Ruumiline planeerimine.....	28
6.3. Haldus ja avalikud teenused	30
6.4. Haridus ja noorsootöö.....	34
6.5. Kultuur ja sport.....	39
6.6. Sotsiaalhoolekanne, tervishoid ja tervisedendus	45
7. LISAD	50
Lisa 1. Valdkondade tegevuskavad 2015-2020.....	50
Lisa 2. Uuring „Põlvamaa piirkondliku konkurentsivõime võimaluste välja-selgitamine ja arengueeldused“.....	50

1. SISSEJUHATUS

Põlva maakonna arengukava 2011-2017 muutmine algatati Põlvamaa Omavalitsuste Liidu (POL) üldkoosoleku 17.10.2014 otsusega eesmärgiga uuendada arengukava tekstilise osa statistikat, täiendada seda vastavalt tehtud ettepanekutele, sõnastada selgemalt Põlva maakonna prioriteetidid ning värskendada arengukava tegevuskava (lisa 1). Uuendatud arengukava on koostatud perioodiks 2015-2020 ja sellele andis olulise sisendi 2014. aasta lõpus valminud Eesti Maaülikooli Majandus- ja sotsiaalinstituudi poolt koostatud uuring „[Põlvamaa piirkondliku konkurentsivõime võimaluste väljaselgitamine ja arengueeldused](#)“.

Arengukava uuendamise protsessi koordineerisid MTÜ Põlvamaa Omavalitsuste Liit ja SA Põlvamaa Arenduskeskus. Muudatuste sisseviimiseks moodustati seitse valdkondlikku töögruppi: haridus ja noorsootöö; kultuur; sport; sotsiaalhoolekanne, tervishoid ja tervisedendus; elukeskkond; ettevõtlus, maamajandus ja turism; haldus ja avalikud teenused. Töögrupid andsid sisendi statistika uuendamiseks, vaatasid üle vastava valdkonna tegevuskava ning tegid parandus- ja täiendusetpanekud.

Arengukava dokumendi avalikustamise protsessi käigus said huvilised võimaluse tagasiside andmiseks ning parandus- ja täiendusetpanekute tegemiseks. Arengukava avalik arutelu toimus 26. novembril 2014.a. Põlvamaa Arengukava 2015-2020 kiideti heaks Põlvamaa Omavalitsuste Liidu üldkoosoleku 13.01.2015 otsusega.

2. PÕHIMÕTTED JA MÕISTED

Põlva maakonna arengukava üldeesmärk on tingimuste loomine Põlvamaa kui terviku igakülgseks arenguks, tuginedes maakonna arengueeldustele ja eripäradele.

2.1. Arengukava põhimõtted

- **Kõige tähtsam on inimene.**
- **Valdkondade põhine ülesehitus.**
- **Maakondlik üldistatus ja suundumuste kujundamine.**
- **Olukorra kirjeldamine SWOT-analüüsi abil.**
- **Maakonna terviklikkus.** Maakonna arendamine sisemiste piirkondade keskuste ja ääremaade vastastikusest sõltuvusest lähtudes.
- **Sidusus.** Tegevuste omavaheline seostatus ning piirkondade ja valdkondade arengule suunatud vastavate meetmete kooskõla.
- **Täiendavus.** Maakonna arengukava täiendab ja/või üldistab maakonna omavalitsuste ja organisatsioonide arengukavasid ning on üleriigiliste arengukavade aluseks ja täienduseks.
- **Uuenduslikkus.** Uuenduslike ideede ja algatuste toetamine ning õppimisvõime arendamine.
- **Pidev täiustamine ja hindamise rakendamine.** Tegevuste eesmärgipärasuse ja tulemuslikkuse jälgimine, mille alusel arengu põhisuundi pidevalt täiustatakse.

2.2. Arengukavas esinevate mõistete seletused

- **Arengukava** – maakonnas kokku lepitud eesmärkide ja tegevuste kogum, mille abil püütakse tulevikus saavutada parimat tulemust.
- **SWOT-analüüs** – meetod protsessi, nähtuse, olukorra vms eri külgede analüüsiks. Tuleneb ingliskeelsete sõnade algustähtedest (strengths “tugevused”, weaknesses “nõrkused”, opportunities “võimalused”, threats “ohud”).
- **Võtmeprobleem** – negatiivne nähtus, olemasoleva ning soovitud olukorra erinevus.
- **Visioon** – tulevikupilt, mille poole eesmärgistatud tegevustega püüeldakse.
- **Strateegiline eesmärk** – maakonna visioonist tulenevad prioriteetsed eesmärgid.
- **Üldeesmärk** – valdkonna soovitud seisundi kirjeldus, milleni tahetakse teatavaks ajaks jõuda. Eesmärk lähtub maakonna tegelikest vajadustest ning on võrreldes visiooniga konkreetsem.
- **Alaesmärk** – konkreetset vahetulemus (seisundid) valdkonna üldeesmärkide saavutamiseks.
- **Lahendused** – tegevused või tegevuste kavad eesmärkide saavutamiseks. Lahendustes kajastuvad ka tegevused, mille elluviimise aeg ületab tegevuskavas kindlaks määratud ajalisel piiril või millel puudub mõõdetav tulemus.

- **Tegevuskava** – maakonna arengukavast tulenev loend konkreetsetest ülesannetest ja tegevustest, mida on vaja täita püstitatud eesmärkide saavutamiseks arengukava kehtivuse perioodil. Sisaldab nii eesmärke, tegevusi, finantseerimise allikaid, täitmise tähtaegu kui ka vastutajaid.
- **Tegevus** – püstitatud eesmärgi saavutamiseks vajalik konkreetne, elluviidav toiming, mis enamasti on määratletud ajaliselt, materiaalsete ressursside ja vastutajaga.
- **Klaster** – geograafiliselt lähestikku paiknevate ühe valdkonna tootmisele spetsialiseerunud ettevõtete ja institutsioonide kooslus, mis teeb koostööd ja samas konkureerib sisemiselt (Porter 2000).

3. PÕLVA MAAKONNA ÜLDISELOOMUSTUS

Pindala: 2164 km²

Elanike arv: 29 169 (seisuga 01.01.2015, allikas: rahvastikuregister)

Keskmine asustustihedus: 13,5 in/km²

Maakonnas on 13 omavalitsusüksust: Ahja, Kanepi, Kõlleste, Laheda, Mikitamäe, Mooste, Orava, Põlva, Räpina, Valgjärve, Vastse-Kuuste, Veriora ja Värska. 2002. aastal ühinesid Räpina vald ja Räpina linn, 2014. aastal Põlva vald ja Põlva linn.

3.1. Geograafiline asend

Põlva maakond asub Kagu-Eestis, hõlmates varasema Võrumaa põhjaosa, Tartumaa kaguserva ning Petserimaa Saatse ja Värska ümbruse. Maakond ulatub Otepää kõrgustikust Lämmi- ja Pihkva järveni. Oma asendist tulenevalt külgneb Põlva maakond põhjast ja loodest Tartumaaga, kirdest Lämmi- ja Pihkva järvega, idast ja kagust Vene Föderatsiooni Pihkva oblastiga, lõunast ja edelast Võrumaaga, läänest Valgamaaga.

3.2. Ajalooline taust

Muistses Eestis kuulus praegune Põlvamaa Ugandi maakonda. Põlvamaa on olnud üks osa endisest Võru-, Tartu- ja Petserimaast. Suurem osa kuulus aga siiski Võrumaa alla. Võrumaa moodustas keskajal Tartumaaga ühise valitsuskonna – Tartu piiskopkonna.

Eesti eelmisel iseseisvusperioodil (1919—1940) kuulus Põlva kihelkond Võru maakonna koosseisu, asudes Põhja-Võrumaa keskosas piiratuna läänest Kanepi ja Urvaste kihelkonnaga, idast Räpina kihelkonnaga ning põhjast Tartumaa Võnnu kihelkonnaga. Lõunapiir puutus Võru–Petseri raudtee läheduses kokku Rõuge kihelkonnaga.

Enne rajoonide moodustamist Eesti NSVs kuulus valdav osa praegusest Põlvamaast Võrumaa koosseisu. 18. jaanuaril 1945 likvideeriti Petseri maakond ja liideti Võru maakonnaga endise Petseri maakonna Mäe vald ning Saatse ja Järvesuu valla osad. Põlva rajoon moodustati 1. oktoobril 1950 tollaegse Tartumaa Ahja ja Kiidjärve ning Võrumaa Kanepi, Kõlleste,

Laheda, Mooste ja Põlva vallast. Moodustatud rajoon koosnes kahekümnest külanõukogust, rajoonikeskuseks oli Põlva asula. 1952. aasta kevadest 1953. aasta kevadeni kuulus Põlva rajoon Tartu oblasti koosseisu.

1959. aastal liideti Põlva rajooniga endise Otepää rajooni idaosa (Kooraste, Valgjärve ja Veski külanõukogu) ning 1961. aastal endise Räpina rajooni kesk- ja lõunaosa (Alaküla, Leevi, Linte, Mikitamäe, Satserinna, Suuremetsa, Veriora, Võõpsu ja Värskä külanõukogu).

Põlva rajoon/maakond eksisteerib oma praegustes piirides muutumatult 1961. aastast. Põlva rajoon nimetati ümber Põlva maakonnaks 1990. aasta alguses. Praegu on Põlva maakond territoriaalne üksus, kus on välja arendatud taristu, kujunenud koolide, lasteasutuste, tervishoiuasutuste, teede ja ametiasutuste võrk.

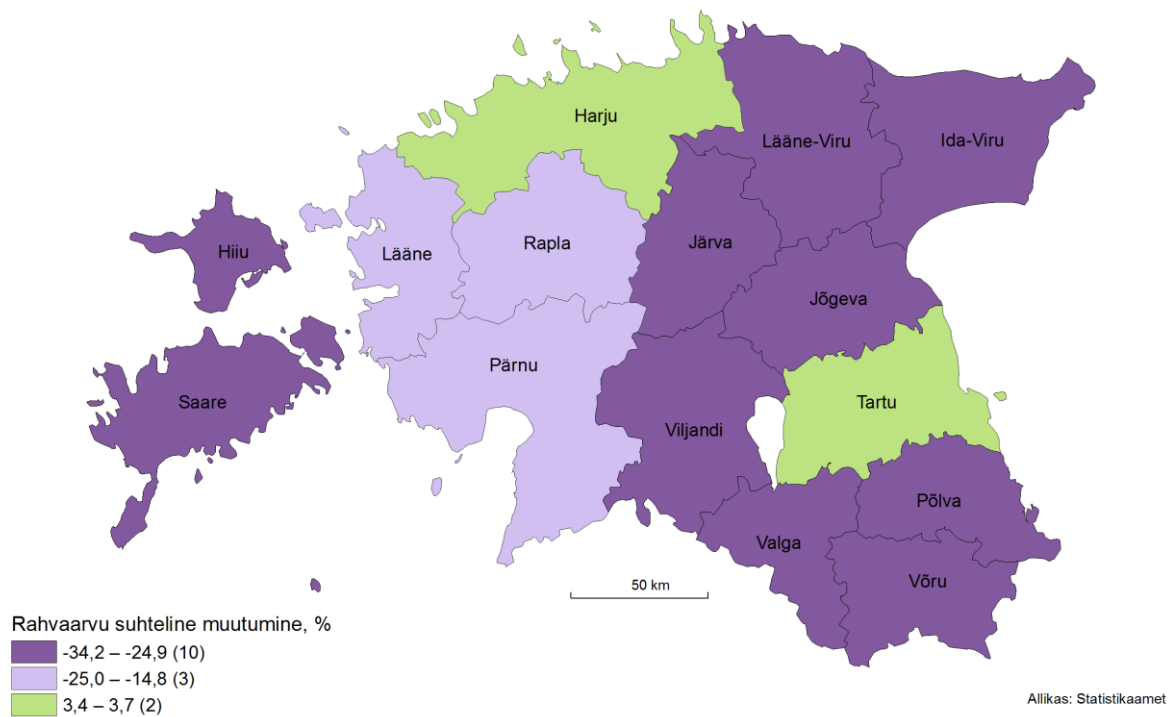
3.3. Põlvamaa unikaalsustegurid

- Põlvamaal on puhas ja ehe loodus.
- Tuntud looduskahad: Taevaskoda, Peipsi järv, Ahja ja Võhandu jõed, Piusa koopad, Meenikunno raba, Valgesoo raba jms.
- Loodusressurssidega seotud ettevõtlusvõimalused: toidutoodete valmistamine kohalikest toorainetest, mahepõllumajandus, ehitus- ja viimistlusmaterjalide tootmine kohalikest ressurssidest, bioenergeetika, turism, rekreatsioon ja loodusravi.
- Mitmekesised ja jätkusuutlikud kultuuritraditsioonid on osa elulaadist.
- Maakond on Euroopa Liidu idavärv.

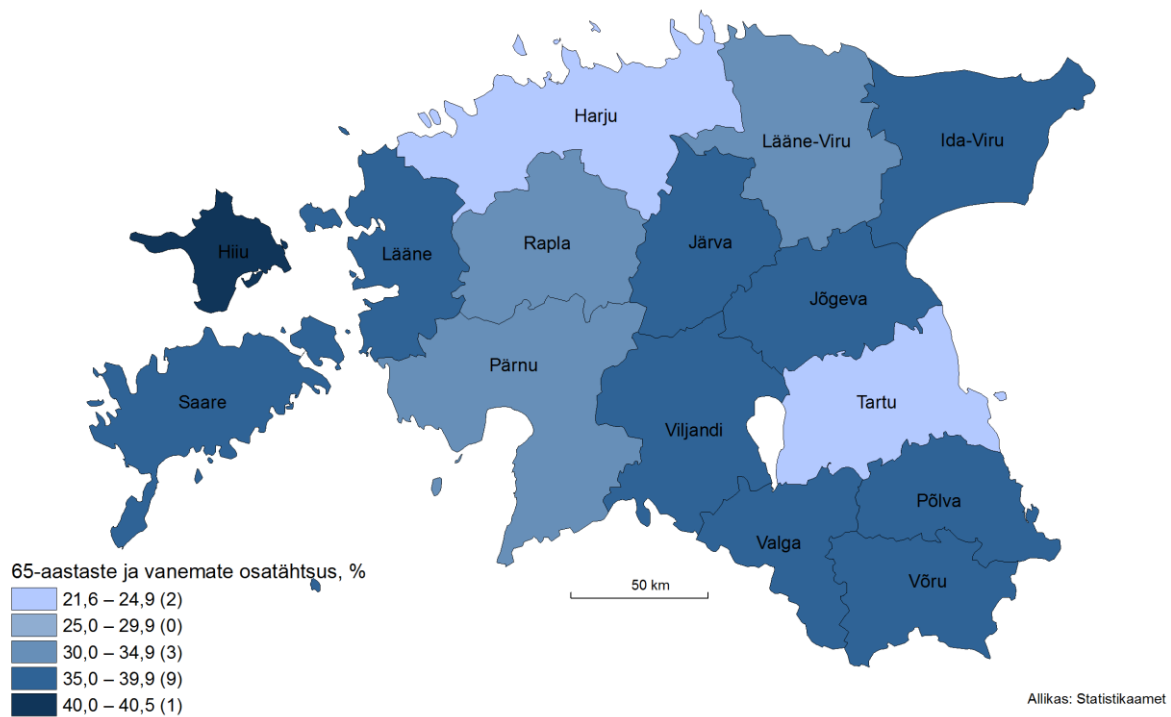
4. MAAKONNA PROBLEEMID

Põlvamaa kõiki eluvaldkondi mõjutavad üldised võtmeprobleemid on:

1. Rahvastiku vananemine ja vähenemine (joonised 1 ja 2), negatiivne iive, aktiivses tööeas ja –võimes elanike arvu langus, vähene potentsiaal (kriitiline mass) suuremahulisteks ettevõtmisteks. Statistikaameti andmetel on Põlvamaa rahvaarv viimase 20 aasta jooksul vähenenud 7886 inimese võrra ehk 22,2%, seda nii negatiivse iibe kui ka rände tõttu. Sündide arv on viimase nelja aasta (2010-2013) jooksul pidevalt vähenenud. See on tingitud nii sünnitusea pikenedisest kui ka asjaolust, et maakonnast lahkuvad aktiivsed 25-39 aastased inimesed, eriti naised, mistõttu on kahanenud 0-14 aastaste laste arv maakonnas. Lähema kümnendi jooksul jõuab maakonda sisse rännanud noor ja aktiivne elanikkond pensioniikka ning see trend mõjutab rahvastiku vananemist ja vähenemist veelgi.

Joonis 1. Rahvaarvu muutus 2012-2040 (Statistikaameti rahvastikuprognosis aastani 2040).

Joonis 2. 65-aastaste ja vanemate osatähtsus maakondades aastal 2040.

2. Väikeettevõtete madal lisandväärtus. Statistikaameti andmetel domineerivad Põlvamaal mikroettevõtted (95,6% ettevõtete üldarvust) ja väikeettevõtted (3,5% üldarvust). Põlvamaa ettevõtete väiksus ning sellega seotud nõrkused kapitali kaasamisel, innovatsioonil ning ekspordivõimel mõjutavad ilmselt ettevõtete lisandväärtust. Maakonna ettevõtete SKP elaniku kohta 2013.a. oli Statistikaameti andmetel vaid 47% Eesti keskmisest.

3. Madal tööhõive ning keskmisest väiksemad sissetulekud. Ettevõtluskeskkonna nõrkused avalduvad suuremas tööpuuduse tasemes ning madalamates palkades. Statistikaameti andmetel oli 2013. aastal Põlvamaa 15-74 aastaste inimeste tööhõive määr üks Eesti madalaimaid - 51%. Sellest väiksem tööhõive määr oli 2013. aastal vaid Võrumaal (47,3%). Samas oli 2013. aastal töötuse määr Põlvamaal 10,1%. Sellest kõrgemad töötuse määrad on veel Võru- ja Ida-Virumaal. Puudega inimeste osatähtsus rahvastikust on 2014. aasta 1. jaanuari seisuga Eesti kõrgeim – 25,5%. Ka keskmine brutopalk on Eesti keskmisest madalam. 2013.a aastal oli see 728 eurot, mis on 23,3% vähem Eesti keskmisest (949 eurot). Rahvastikurände saldo on seotud palgatöö tulude tasemega, seega on madal palk üheks Põlvamaalt väljarände põhjuseks.

4. Hajaasustusest tingitud teenuste ja töökohtade piiratud kättesaadavus ja kallidus, optimaalselt välja arendamata tehniline ja sotsiaalne infrastruktuur. Rahvastiku vananemine ja vähenemine on enam mõjutanud maaomavalitsusi, sest noored asuvad ümber keskustesse ja suurematesse linnadesse. Hajaasustatud piirkondadest on kadunud mõned koolid, kauplused, postkontorid jt elukondlikud teenindusasutused. Rahvastiku struktuuri muudatused on toimunud kiiremini kui tehnilise ja sotsiaalse infrastruktuuri kohandumine. Hajaasustusega piirkondades on eriti olulise tähendusega transpordivõrgud ja IKT areng.

5. Kaugus keskustest, transpordisõlmedest ja turgudest. Nii inimesi kui ka ettevõtteid mõjutab negatiivselt Põlvamaa perifeerne asend ning kiirete ja kvaliteetsete ühenduste nappus. Teedevõrk on küll Eesti keskmisest tihedam, kuid mustkattega teede osakaal on Eesti madalaimaid. Peale maanteedevõrgu läbib maakonda Tartu-Koidula ja Koidula-Valga raudteeliin. Raudteel toimub reisijatevedu vaid Tartu-Koidula liinil, kaubavedu mõlemal liinil. Ühistransport on valdavalt korraldatud bussiliinidega. Koidula raudtee-tollijaama valmimisega oodati Vene-suunalise ühenduse paranemist ning transpordi- ja logistikavaldkonna ettevõtluse kasvu maakonnas, kuid praeguseks pole loodetut saavutatud. Olukorra muudab veel keerulisemaks ebastabiilne poliitiline situatsioon. Samas on Koidula logistikasõlm maakonnale siiski oluline ja tegutsemise selle arengupotentsiaali rakendamiseks on Põlvamaa üks võtmeküsimusi.

6. Omavalitsuste ebaühtlane areng ja huvide killustatus, suuremat mõju omavate investeeringute nappus. Regionaalsed uuringud viitavad omavalitsuste ebaühtlasele arengule – märgatav on trend mille kohaselt suuremate ja keskusfunktsioone kandvate Põlva ja Räpina haldusvõimekuse indikaatorid on Eesti keskmisest kõrgemad, kuid enamik maaomavalitsustest jäävad keskmisest nõrgematele positsioonidele. Eriti teravalt torkab silma elanikkonna heaolu puudutavate näitajate madal tase (palga- ja pensionitulud elaniku kohta; töökohtade arv 15-64 aastaste elanike kohta, toimetulekutoetuste maht elaniku kohta)

Põlvamaa omavalitsustes. Napp tulubaas ei võimalda omavalitsustel suunata tähelepanu pikaajaliste arengueelduste väljaarendamisele ning teha suuremaid investeeringuid tulevikku.

7. Regionaalne tasakaalustamatus ja nõrk regionaalpoliitika. Eesti regionaalpoliitika ei ole seni piisavalt arvestanud piirkondlike erivajadustega, erandiks üksikud programmid (nt hajaasustuse programm), sh Setomaa Arenguprogramm, Setomaa ja Vana-Võromaa kultuuriprogrammid, mille raames toetatakse Setomaa valdasid (Värskat ja Mikitamäe) ning seto ja võro pärimuskultuuri säilimist. Riiklikud meetmed on selgelt ebapiisavad tasakaalustamiseks ääremaade sotsiaal-majanduslikku mahajäämust.

5. MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIA – ROHELISEM ELU

"Põlvamaa – roheline elu" iseloomustab nii maakonna loodust kui ka siinsete inimeste rohelist mõtteviisi. Tunnuslausega kaasas käiva logo sinine värv kujutab siinseid jõgesid ja järvesilmi, roheline värv metsakohinat ja rabavaikust ning kollane päikesepaistet ja põlvamaalaste sõbralikkust.

Põlvamaa tunnuslausel „roheline elu“ on kuus tugisammast.

- **Looduslähedaste (ehitus)materjalide kasutus ja energiasäästlike lahenduste rakendamine nii ehituses kui mujal:** savi, puit, liiv, pilliroog jt ning nende kasutamine ehituses, siseviimistluses, mööblitööstuses jm. Lisaks nn roheliste energiatega (päike, tuul, maasoojus) kasutamine kaasaegsete küttelahenduste väljatöötamisel, lignullenergia- ja passiivmajade ehitamisel jm.
- **Nutikas ettevõtlus:** innovatiivsed ettevõtted, tootearendus ja uued tehnoloogiad, lisandväärtuse kasvatamine, koostöö ekspordis, rohetöökohad, elustiiliettevõtluse arendamine.
- **Energia loodusest:** mineraalvesi, ravimuda, puhtad põllusaadused ja puhas keskkond, vaimse ja füüsilise energia ammutamine loodusest, loodusturismi arendamine.
- **Puhas ja värske toit oma ai(d)ast:** kohalik toit, mahetoit, toit talust otse tarbijale.
- **Maalähedane elulaad:** traditsioonilised maamajapidamised, loomad, põllud, kultuurmaastikud, väikesed, kuid ehedad külad ja elujõulised kogukonnad.
- **Arenevad kultuuritraditsioonid:** vanade unikaalsete traditsioonide säilitamine ja edasikandmine, teisalt nende interpreteerimine kaasaegses moodsas võtmes.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et „roheline“ maakonna põhimõtete elluviimisega on tihedalt seotud kohalike põllumajandussaaduste ja toiduainete tootmine, kvaliteetsete turismiteenuste osutamine, kohalike loodusressursside kasutus ettevõtluses ja energiatõhususe saavutamine ehitussektoris ning vastavate teenuste pakkumine ja lahenduste väljatöötamine. Need

moodustavad ühe osa Põlvamaa identiteedist. Teise osa identiteedist moodustavad kaitstud ja hinnatud looduskeskkond ning kvaliteetne, puhas ja turvaline elukeskkond.

5.1. Visioon 2030

Põlvamaa tunnuslause „rohelisem elu“ on praktikas realiseerunud väärtusliku loodus- ja elukeskkonnana, kus elada, töötada ja puhata. Põlvamaa puhas ja eripärane looduskeskkond on kaitstud. Samas, kasutades kohalikke ressursse säästvalt soodustatakse ettevõtluskeskkonna arengut, rohelisema eluga seonduvaid innovaatilisi ning piirkonnas konkurentsieelist omavaid tegevusi. Põlvamaal on toimiv infrastruktuur ning hästi kättesaadavad teenused. Põlvamaa inimesed väärtustavad tervist, puhast looduskeskkonda, rahu pakkuvat ja turvalist elukeskkonda, haritust, loovust, ettevõtlikkust ja koostööd.

5.2. Strateegilised tegevusvaldkonnad ja –suunad

Ettevõtlus

Olulised konkurentsieelist pakkuvad ressursid Põlvamaal on unikaalne, puhas ja ilus loodus, viljakad põllud, metsad, ravimuda ja mineraalvesi. Eelnevalt tulenevalt on Põlvamaal hästi arenenud põllumajandus ning sellega seonduvalt kohaliku ja mahetoidukultuur, samuti nt puidutööstus ja turismi valdkond, sh terviseturism. Põlvamaa edaspidises arengus on oluline asetada rõhk olemasolevate ressursside laiemale ja efektiivsemale kasutamisele ning nendega seotud valdkondade arendamisele. Eesti Maaülikooli uuringu (lisa 2) tulemusena nähakse eelisarendatavatena eelkõige **looduslike ehitusmaterjalide ja energiatõhusa ehituse tööstust, turismi, mahepõllumajandust ja niššitoodangule spetsialiseerunud toiduainetetööstust, tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandeteenuseid.**

Kuna SKP on Põlvamaal madal, siis tulevaste arenduste võtmesõnadeks on tootlikkuse tõstmine ja suurema lisandväärtuse andmine. **Suuremat potentsiaali nähakse Põlvamaal põllumajandussaaduste (ka mahepõllunduse saaduste) kohapealses väärindamises ning kohalike loodusressursside (savi, liiv, muda, mineraalvesi, puit) kasutamisel ehitus- ja tervishoiusektoris.** Nende arenguvõimaluste tugevdamiseks on Põlva maakonna jaoks prioriteetne investeerida kohaliku ja/või mahetoidu valdkonna arendamisse, nt mahetoidutootjatele ühise labori- ja logistikateenuste pakkumine, tugevam ühisturundus (ka „rohelisema märgi“ all), (mahe)põllumajandussaaduste (teravili, juur- ja puuviljad) kokkuost, tootmine ja ühine turundamine, põllumajandussaaduste väärindamise seostamine Räpina Aianduskooliga, kohaliku ja/või mahetoidukohvikud, kohapealsete saaduste maksimaalne kasutamine toidu valmistamisel avalikes asutustes, sh lasteaedades ja koolides, efektiivsed tootmisviisid suurtootmises jms. Samuti investeerida kohalike loodusressursside laiapõhjalisemasse ja tulutoovamasse kasutamisse ehitus- (nt looduslähedased ja keskkonnasõbralikud viimistlusmaterjalid, hoonete renoveerimine või ehitamine energiatõhusalt, traditsiooniliste ehitusviiside edasiarendamine jms) ja tervishoiusektoris (nt mineraalvee ja Väraska lahes leiduva ravimuda kasutusvõimaluste uurimine ja laiendamine,

puhta looduse ja rahuliku elukeskkonna plusside rakendamine sotsiaalhoolekande valdkonnas jne).

Ettevõtluse edendamiseks on oluline panna rõhku ka maakonna suuremate keskuste arendamisele, sh linnaruumi kujundamine ettevõtlust soosivaks (nt linnasüdamete terviklahenduste kujundamine) ning inimese ja keskkonnasõbralikumaks.

Turismisektori arendamisel on oluline investeerida olemasolevate turismiettevõtete ja asutuste teenuste kvaliteedi parandamisse (eelkõige majutus- ja toitlustuskohtade puhul) ja täiustamisse (nt majutuskohtade lisamine; hooajalisusest tulenevaid tühimikke täitvad lisateenused; lisateenused vaatamisväärsuste juures jms) ning Väraska Sanatooriumi kui olulise regionaalse kuurortpiirkonna arengusse. Samuti on prioriteetne panustada sporditurismi arendamisse, sh laskesport, veeturism, matka-, suusa- ja terviserajad ning kergliiklusteed looduses viibimise ja sportimise ühendamiseks jms. See mitmekesisstaks võimalusi meelitada külastajaid Põlvamaa roheliste metsade vahele ja ka hoida neid siin kauem. Tulenevalt piiri lähedusest on teiste sihtgruppide kõrval oluline senisest enam rakendada vene turismipotentsiaali. Selleks on vajalik arendada tegevusi, teenuseid, tooteid jm, mis paeluks just vastavat sihtgruppi. Lisaks on prioriteetne investeerida külustus- ja vaba aja veetmise keskuste arendamisse, mis tutvustavad Põlvamaale omaseid elemente (nt seto kultuur, traditsioonilisi ja elavaid kultuurisündmusi ja kohalikku käsitöö harrastust ühendav pärandkultuur, kohalik toidukultuur, looduskeskkond jms) ning annavad põhjust siin pikemalt peatuda. Samavõrd oluline on tegeleda Põlvamaa ühisturunduse, tunnuslause „rohelisem elu“ sidustamise ja edasiarendamisega turismi valdkonnas ning maakondlike koostöövõrgustike loomise, hoidmise, tihendamise ja seeläbi paremate koostöömomentide leidmisega.

Energiatõhusus

Kuigi Põlvamaa kütuse bilansis moodustavad keskkonnasõbralikud kütused – puit ja maagaas – enamuse, on Põlvamaale oluline veel rohkem hakata energiamajanduses kasutama oma kohalikke ressursse, kuna uuringu "[Põlva maakonna taastuvad energiaressursid ja nende kasutamise võimalused](#)" andmetel on mahud piisavad, et katta kogu maakonna energiavajadus 1,25-kordselt. Seejuures on oluline omavahel kombineerida erinevaid taastuvaid energiaallikaid (puit, biomass, päikeseenergia, tuul, maasoojus jne) ning neid maksimaalselt kasutusele võtta. Lisaks, hoonete ja eramajade energiatõhusaks muutmise või ehitamise protsessis on Põlvamaa üheks arenguvõimaluseks kasutada senisest enam kohalikke looduslikke materjale (savi, puit, liiv, pilliroog jt) ja tegeleda nende tootearendusega (nt viimistlusmaterjalideks).

Põlvamaal on võimalus ära kasutada täna kohapeale kujunenud kompetentsi, ehituskogemusi, riigisiseste ja välispartnerite olemasolu ning ELi peagi kehtima hakkavaid direktiive. Vastavalt viimastele peavad alates 2019. aastast kõik uued ehitatavad avalikud hooned vastama liginullenergia nõuetele, 2021. aastast ka erasektoris ehitatavad hooned. Täna reaalseid samme, mis tagaksid vastava võimekuse, veel astutud pole. Seega, turg, kuhu müüa energiatõhusa ehituse teadmisi, tooteid ja teenuseid on seni täitmata ja suure potentsiaaliga juba lähitulevikus (ka väljapool Eestit).

Rohelisema elu loomise ja tagamise seisukohalt on suurema energiatõhususe saavutamine nii kütuse bilansis kui ehitussektoris väga oluline, kuna kokkuvõttes aitab see vähendada inimeste ökoloogilist jalajälge. Hoonete kütmiseks kuluva soojusenergia hulga vähendamisel väheneb ka keskkonnasaaste ja seeläbi muutub Põlvamaa veelgi „rohelisemaks“ ja selle keskkond tervemaks. Lisaks, liginullenergiahoonete puhul on erinevad uuringud tõestanud, et nende hoonete sisekliima on võrreldes tavahoonetega oluliselt tervislikum. See on sisekliima, milles Põlvamaa soovib, et lapsed saaks mängida ja õppida ning vanemad generatsioonid töötada või vaba aega veeta.

Puhas, rahulik ja looduslähedane elukeskkond

Siin on märksõnadeks kergteede rajamine, jäätme- ja sorteerimisjaamade võrgustiku täiendamine, tänavavalgustuse muutmine energia- ja seeläbi ka keskkonnasäästlikumaks, roheline elukeskkonna liitmine säästlike eluviisidega, mida pakub tänane infoühiskond (nt nutiseadmete kalendrid paberkalendrite asemel, rohekontorid, kaugtöö tegemise soodustamine jms) ning roheline mõtteviisi juurutamine nii kohalikes elanikes kui Põlvamaa küllastajate hulgas.

Põlvamaa jaoks on oluline juba niigi head elukeskkonda kvaliteetsemaks ja kergemini ligipääsetavaks muuta, kuna selles peitub suuresti Põlvamaal elamise võlu. Seepärast on oluline investeerida nt erinevate kergliiklusteede lõikude ühendamisse, aga ka uute suuremaid tiheasustusalasid ühendavate kergteede ehitamisse. Eesmärk on kergteede võrgustikku oluliselt tihendada, et tagatud oleks turvaline liikumine, hea ligipääs suurematesse keskustesse töökohtade ja teenuste juurde ning head sportimis- ja vaba aja värskes õhus veetmise võimalused. Lisaks elukeskkonna parandamisele ja liikumisvõimaluste laienemisele annab kergteede võrgustiku tihendamine positiivse tõuke piirkonna toitlustuse, majutuse, kaubanduse, turismi jms arengule (nt Postitee kergtee rajamine). Näiteks Postitee ääres olev Maanteemuuseum on kujunenud üheks suurima küllastajate arvuga turismiobjektiks Põlvamaal ning vajalik on nii selle kui ümbritseva taristu arendamine. See annaks võimaluse ka naabruses olevatel keskustel ja ettevõtetel luua Postitee äärsete muuseumite küllastajatele vajalikke teenuseid.

Keskkonnahoid ja keskkonnateadlikkus

Hästi hoitud (loodus)keskkond on Põlvamaale väga oluline, kuna see on üks Põlvamaa suurimaid tugevusi, mis omab säästlikul majandamisel arengueeliseid nii ettevõtluses (sh turism ja sotsiaalhoolekandeteenused) kui ka atraktiivse elukeskkonna näol. Põlvamaal pole survet elamuehitusele või tööstuse arendamisele, kuid siin on puhas (loodus)keskkond, unikaalsed vaatamisväärsused ning rahulik ja tervislik elukeskkond, mis tuleb majandusliku ja mentaalse hüvangu heaks maksimaalselt tööle rakendada.

Samas, et see keskkond oleks ka edaspidi hoitud, väärtustatud ja kaitstud on **oluline tõsta nii kohalike elanike kui küllastajate keskkonnateadlikkust, suunata nende tarbimiskäitumisi nn rohelisele teele**, et lihtsasti teostatavad, kuid samas keskkonda hoidvad tegevused (nt prügi sorteerimine, asjade taaskasutamine, tulede kustutamine jms) saaksid osaks nende igapäevaelust ja toetaksid seeläbi rohelisema elu kontseptsiooni.

Eelnevast tulenevalt on Põlvamaal tunnuslause „rohelisem elu“ inimesteni viimiseks oluline teha senisest palju enam keskkonnaalast selgitustööd (nt avalikud loengud, kampaaniad, koristustalgud, praktilised koolitused jms). Samavõrd oluline on juba eos kasvatada Põlvamaa lastes ja noortes kodukoha armastust, mille üheks osaks on ka hoolimine ümbritsevast (loodus)keskkonnast.

5.3. Strateegilised eesmärgid

Maakonna strateegiliste eesmärkide keskmes on **inimeste heaolu**. Selleks peame oluliseks keskenduda nelja strateegilise eesmärgi täitmisele:

1. Hea elukeskkond

- toimiv haridusvõrgustik ja võimalused elukestvas õppes osalemiseks;
- kvaliteetne taristu (sh kiire andmeside; maanteed ja kergteede võrgustik);
- tervishoiu- ja sotsiaalteenuste ning vaba aja teenuste kättesaadavus;
- looduskeskkonda väärtustav ja turvaline elukeskkond.

2. Arenev ettevõtluskeskkond, olemasolevate töökohtade säilitamine ja uute sh kõrgepalgaliste töökohtade loomine

- ettevõtlikkus, ettevõtete alustamis- ja konkurentsivõime ning kasvav lisandväärtus;
- haritud tööjõud, võimalused täiend- ja ümberõppeks;
- suuremate keskuste arendamine;
- arenevad tööstus- ja logistikapiirkonnad;
- kiired andmeside ja transpordiühendused;
- paindlike ettevõtlusvormide laiem kasutamine;
- toimivad ettevõtluse koostöövõrgustikud.

3. Turismivaldkonna arendamine

- turismiettevõtete teenuste kvaliteedi tõstmine;
- olemasolevate majutuskohtade laiendamine ja vajadusel uute loomine;
- uute omanäoliste ja Põlvamaale omaste toitlustuskohtade loomine;
- turismiinfopunkti loomine Põlvasse;
- maakondlik ja piirkonnapõhine ühisturundus;
- koostöövõrgustike (kohalikud giidid, teenuste, objektide, sündmuste info) arendamine;
- vene turistide potentsiaali parem ärakasutamine;
- Põlvamaa turundus tunnuslause „rohelisem elu“, rohelisema märgi toodete ning maakondlike mainesündmuste kaudu;
- piirkondlike eripärade (unikaalsed ja omapärased loodusobjektid, elavad kultuuritraditsioonid, toidu- ja käsitöö traditsioonid jms) edasiarendamine ja rõhutamine turismikampaaniates.

4. Tõhus haldus

- omavalitsuste liitumisel kahe keskeline haldusmudel (Põlva, Rápina);
- avalike teenuste kättesaadavus ja efektiivne koostöö teenuste pakkumisel (sh ühisametnike palkamine);
- tihedam omavalitsustevaheline koostöö maakonna kui terviku arendamist puudutavates küsimustes;
- omaalgatuse ja vabatahtlikkuse väärtustamine;
- maakonna hea maine tagamine ja rakendamine maakonna arengu heaks;
- koostöö naabermaakondadega piirkonna huvide esindamisel ja kaitsmisel (ettevõtluskeskkond, maksu- ja regionaalpoliitika, piiriülesed koostööprogrammid, planeeringud ja järgmise perioodi SF vahendid).

6. VALDKONDADE ISELOOMUSTUSED JA ARENGUSUUNAD

6.1. Ettevõtlus, maamajandus ja turism

Üldine olukord ja trendid

Statistikaameti andmetel oli Põlvamaal 2013.a. 1991 majanduslikult aktiivset ettevõtet (tabel 1). Aastatel 2010-2013 on ettevõtete loomise aktiivsus kasvanud. Enim on kasvanud osühingute loomine. Enamus ehk 95,6% oli mikroettevõtted (alla 10 töötaja). Väikeettevõtteid (10-49 töötajat) oli 3,5%, keskmise suurusega ettevõtteid (50-250 töötajat) 0,8% ning vaid 0,1% suurettevõtteid (üle 250 töötaja).

Tabel 1. Põlvamaa majanduslikult aktiivsed ettevõtted õigusliku vormi järgi.

	2010	2011	2012	2013
FIE	1051	1022	1008	969
Täisühing	3	1	1	0
Usaldusühing	5	5	4	5
Osühing	802	861	912	977
Aktsiaselts	34	32	32	29
Tulundusühistu	9	10	10	11
Kokku	1904	1931	1967	1991

Allikas: Statistikaamet

Et suur osa Põlvamaa ettevõtetest on mikro- ja väikeettevõtted, siis on probleemid seotud osalt suurusega (kapitali ja investeeringute nappus, madalam rentaablus ja arendussuutlikkus), kuid ka ettevõtete ebasoodsama asukohaga (kaugus turgudest, toorainest, tehnoloogiast, ettevõtlusalaste koolituste kaugus, erialaspetsialistide nappus). Ebasoodne ettevõtluskeskkond mõjutab ilmselt ka lisandväärtust. Maakonna SKP oli Statistikaameti andmetel 47% Eesti keskmisest (2013.a. andmed). Seega on võtmeküsimuseks ettevõtete tootlikkuse tõstmine ja suurema lisandväärtuse andmine.

Ettevõtluse nõrkused avalduvad madalas tööhõives ja sissetulekutes. Põlvamaal on Eesti madalaim tööhõive (15-64 aastaste inimeste tööhõive määr 2013 – 51%), keskmisest kõrgem registreeritud töötuse määr ning puuetega inimeste osakaal. Madal hõive soosib madalaid palku - keskmine brutokuupalk 2013.a. oli Põlvamaal 728 eurot ehk 23,3% vähem Eesti keskmisest.

Põlvamaa majanduslikult aktiivsetest ettevõtetest 36,4% tegutseb primaarsektoris, 17,2% sekundaar- ja 46,4% tertsiarsektoris (2013.a. andmetel). Olulisemad majandusharud: põllumajandus ja metsandus, töötleva tööstuse ettevõtted, sh puidutööstus, toiduainetetööstus, paberi- ja trükitööstus, turism, teenindussfäär.

Põllumajanduslik suurtootmine on Põlvamaal heal tasemel. Seda soodustavad looduslikud ressursid, tootjate ettevõtlikus ja innovaatus ning toetatud investeeringud põllumajandustootmisesse. PRIA andmetel on Põlvamaal põllumajanduslikus kasutuses olevat maad ligi 66 tuh. hektarit. Umbes 17% põllumaast on aktiivsest kasutusest väljas. Maade kasutuselevõttu takistavad omandisuhted ja maatükkide killustatud paiknemine. Mahetootmise all on 5385 ha maad, peamiselt tegeletakse põllukultuuride kasvatamisega (vähemal määral rohumaad, õunaaiad, marjapõõsad). Üheks enim arenenud põllumajandusharuks Põlvamaal on piimatootmine. Lüpsilehmade arv on suurem kui Tartumaal ja piimatoodang on Eesti keskmisest kõrgem.

Ka metsamajandus ning puidutööstus on Põlvamaal tugevate traditsioonidega. Metsamaad on 52%, veidi alla poole sellest moodustab eramets. Metsavarumise, esmatöötlemise ning puidu- ja mööblitööstuse valdkonnas tegutseb arvestatav hulk ettevõtteid. Põllumeeste ühist tegutsemist koordineerib Põlvamaa Põllumeeste Liit, erametsaomanikud on koondunud Põlva Metsaomanike seltsi.

Maamajanduse arengu seisukohast on oluline liikuda väärtusahelas suuremat lisandväärtust andvate tegevuste poole: toidu väikekäitlemine ja toiduainete tootmine, toitlustamine, maaturismiteenused, käsitöenduslike toodete, suveniiride, ehitusmaterjalide, pakendi, mööbli ja kodukaupade disain ja tootmine, väikekaubandus jms. Maaettevõtluse mitmekesistamine on oluline eelkõige väiketaluudele, kes põllu- ja metsa esmasaaduste tootmisel suurtootjatega konkurents ei püsi. Seepärast on olulisteks märksõnadeks nišsitootmine, kohaliku ja/või mahetoidukultuuri edasiarendamine turundusvõimaluste parendamise, ühisturunduse jms kaudu ning kohalike ressursside kohapealne väärimine.

Põlvamaa turism baseerub mitmekesisel loodusel ja aktiivse puhkuse võimaluste rakendamisel. Valdavalt tegutsevad sektoris mikroettevõtted kuni 10 töökohaga, üksikud pakuvad tööd 20-le ja enamale inimesele ning vaid Värskas Sanatoorium koos Veekeskusega annab tööd rohkem kui 100 töötajale. Viimane puhul on töös arendused, millega luuakse tänasele kompleksile juurde balneoloogiakeskus, et tegeleda mineraalvee ja ravimuda uuringutega, mille tulemusi rakendatakse pakutavate teenuste mitmekesistamiseks. See arendus on Põlva maakonnale oluline, kuna tegemist on piirkonna terviseturismi konkurentsivõimet tugevdava objektiga, mis loob piirkonda ka uusi töökohti. Lisaks on sellel keskusel potentsiaali suurendada sise- ja välituristide reisimotivatsioone, millest omakorda saavad kasu (turismitulu, täiendavad töökohad) läheduses paiknevad majutus-, toitlustuskohad

jm turismiettevõtteid. Kuna tegemist on regiooni ainsa kuurortpiirkonnaga, siis mõjuvad sellega seonduvad arendused positiivselt ka maakonna mainele ja tuntusele.

Kokku on Põlvamaal 55 majutuskohta, mis pakuvad aastaringselt külastajatele ca 800 voodikohta ja suvehooajal juunist augustini ca 1400 voodikohta (vt ka tabel 2). Majutusasutuste tüüpe on erinevaid: hotellidest kuni turismitaluni. Olemas on ka peatuskohad autokaravanidele. Võrreldes naabermaakondadega jääb Põlvamaa majutusasutuste ja voodikohtade arvu poolest alla nii Võru kui Valga maakonnale. Samas on Põlvamaal toimunud mitmeid rahvusvahelisi spordivõistlusi jm suurüritusi, mille puhul on selgunud vajadus rohkemate majutuskohtade järele. Sellest tulenevalt on mitmetes omavalitsustes päevakorral uute majutuskohtade loomine, nt Maarja Küla õpilaskodu/hostel, mille rajamisega lisanduks suveperioodil 32 ööbimiskohta ning Tilsa lastekodu ümberehitamine vähemalt 60 majutuskohaga külastuskeskuseks. Majutuskohtade lisandumine koos olemasolevate spordirajatiste renoveerimisega võimaldaks paremini ära kasutada Põlvamaa kui sporditurismi (tali-, laske- ja veesport, spordilaagrid jms) sihtkoha potentsiaali. Nii omaks suuremaid väljavaateid ka nt konverentsiturismi arendamine. Külastajate pikema kohapeal viibimisega võidakse juba Põlvamaa tervikuna.

Tabel 2. Peamised statistilised näitajad turismi valdkonnas Põlvamaal.

	2011	2012	2013
voodikohti	1300	1369	1411
keskmise täituvus	27%	28%	27%
voodikoha keskmine maksumus	20,9€	20,3€	21€
majutatuid kokku	33 717	36 129	37 889

Allikas: Statistikaamet

Eestlaste osakaal majutatutest on stabiilses tõusutrendis. Soomlaste osakaal on Põlvamaal tõusnud 2010-2012 10% aastas ning lätlaste osakaal 75%. Põlvamaa jaoks kõige suurem välismaalaste sihtgrupp on aga Venemaa, mis 2011. aastal kasvas 150%, 2012. aastal tõusis küll vaid 19%, kuid saavutas kõigi aegade absoluutse rekordi. Aastatel 2013 ja 2014 on venelaste arv poliitilistel põhjustel langustrendis, kuid endiselt on see suurim välismaalaste sihtgrupp Põlvamaa jaoks. Seda enam on põhjust turismisektori arendamisel pöörata tähelepanu just vene turisti eelistustele, huvidele ja soovidele ning muuta Põlvamaa neile senisest atraktiivsemaks turismisihtkohaks.

Kuna siinkandis paiknevad Eesti ühed parimad kanuujõed (Ahja, Võhandu), tegutseb Põlvamaal mitmeid ettevõtteid, mis pakuvad aktiivse puhkuse võimalust veematkade näol. Sellest tulenevalt on Põlvamaale turismi valdkonna arendamisel oluline investeerida nii jõgedega kui Peipsi, Pihkva jt järvedega seotud taristu (sadamate võrgustikud, paadisillad, ligipääsukohad, ujumiskohad ja rekreatsioonialad jms) ja teenuste arendamisse. Lisaks mitmekesistavad aktiivse puhkuse võimalusi erinevad matkarajad, nii tuntumate külastusobjektide juures (nt Taevaskoja) kui soode-rabade ja Setomaa matkarajad. Ka tulevikus on oluline Põlvamaa puhast, unikaalset ja mitmekesist looduskeskkonda turismimajanduses edukalt ära kasutada hoides seejuures keskkonda ennast. Seepärast on oluline matka- ja liikumisradade korrahoid ja juurderajamine atraktiivsetes puhkepaikades, et

soodustada inimeste liikumist konkreetsetel radadel ja vältida kaootilist looduses ekslemist tundlikes ökosüsteemides (nt sipelgametsad, rabad).

Kultuuripuhkuse pakkumist rikastavad igal aastal erinevad pärimus- ja nüüdiskultuurisündmused, milledest paljud toimivad turismimagnetitena: Ökofestival, Harmoonika, Hea Kodu Päevad, Moisekatsi Elohelü, Seto Folk, Seto Kuningriigi päev, Lüübnitsa Kala- ja Sibulalaat, Linalaat Moostes jt.

Põlvamaa ainus maakondlik ametlik turismiportaal on www.visitpolva.ee, kus informatsiooni leidub nii eesti, inglise, saksa kui vene keeles. Värska ja Setomaa piirkonna kohta saab head infot inglise keeles www.setoturism.ee veebi kaudu. Välja töötamisel on turismiinfo süsteem, et viia elektroonsed infokioskid suuremate külastusobjektide juurde. Põlvamaal on kaks turismiinfopunkti Räpinas ja Värskas. On vajalik rajada turismiinfopunkt ka maakonnakeskusesse Põlvasse.

Turismimajanduse jätkuvaks arenguks on oluline suurendada kvaliteetsete, teadmistemahukate ja suurema lisandväärtusega turismitoodete ja –teenuste pakkumist. Ühelt poolt aitab see kaasa loodushoidlike ja säästva arengu põhimõtteid järgivate teenuste arendamisele, teiselt poolt turismiettevõtete käivate ja kasumlikkuse kasvule ning seeläbi ettevõtete arenguvõimekusele.

Tugevused

- kohalike ressursside (nt mineraalvesi ja muda, puit, savi, liiv, pilliroog jt) ja tooraine (seened, marjad, ravimtaimed, kasvatatavad põllukultuurid jm) olemasolu;
- regionaalse tähtsusega kuurortpiirkonna olemasolu Värskas;
- puhas, huvitav ja mitmekesine looduskeskkond (nt sood, rabad, unikaalsed loodusobjektid, jõed, järved jne);
- peamiste tootmissisendite kättesaadavus (gaas, elekter, vesi, internetiühendused);
- tihe teedevõrk, raudteeühenduste olemasolu, lennujaamade suhteline lähedus;
- vene turu lähedus, koostöökontaktid naaberriikidega (Vene, Läti);
- Tartu kui Lõuna-Eesti suurima tömbekeskuse ning teadus- ja haridusasutuste lähedus;
- elav pärimuskultuur, omanäolised kultuuri- ja mainesündmused (nt Ökofestival, Seto Kuningriigi Päev, Moisekatsi Elohelü jt) ning huvitavad muuseumid (Seto Talumuuseum, Põlva Talurahvamuseum, Eesti Maanteemuuseum, Piusa Külastuskeskus, Pokumaa jt);
- kohalikke tooraineid kasutavaid ettevõtteid (toidutooted, ehitusmaterjalid jm) ühendav kvaliteedimärk „rohelisem märk“;
- majutusasutustel järgu- ning kvaliteedisüsteemid.

Nõrkused

- kvalifitseeritud tööjõu puudus, tööjõu ümber- ja täiendõppevõimaluste vähesus;
- spetsialistide lahkumine suurematesse tömbekeskustesse väljapoole maakonda;
- madal ettevõtlusaktiivsus ja alustamisjulgus, ettevõtluses vähe uuendusmeelsust;
- ettevõtete madal lisandväärtus ja konkurentsivõime;

- ettevõtete nõrk koostöövalmidus, vähene ühisturundus;
- madal investeerimisvõimekus;
- tootmiskinnistud amortiseerunud, kinnisvara suhteliselt kallis;
- põllumajanduse arengut pärsib põllumaa nappus;
- kohati teede halb olukord, suur kruusateede osakaal, transpordikulud suurematele turgudele kõrged;
- turismimajanduse sessoonsus, kohaliku reisikorraldaja puudumine, puudulik viidamajandus;
- vähe heal tasemel toitlustusettevõtjaid.

Ohud

- nõrk regionaalpoliitika suurendab ettevõtluskeskkonna nõrkusi;
- maksude tõstmine;
- poliitiliselt ebastabiilsed suhted Venemaaga, naabri eelise kaotamine;
- noorte lahkumine piirkonnast, elanikkonna vananemisest ja vähenemisest tingitud kohaliku turu nõrkuse süvenemine;
- oskamatus mõjutada loodusressursside kasutamist ja teenida loodusobjektide külastuse pealt (nt Taevaskojas puuduvad rahalised teenused, kontrollimatu külastatavus);
- ääremaastumine, ääremaa madal maine.

Võimalused

- Koidula raudtee piiri- ja tollijaama potentsiaali rakendamine transpordi- ja logistikasektori arendamiseks;
- majandussuhete arendamine Venemaaga, Vene turu läheduse kasutamine eelkõige turismi sektori arendamises;
- ettevõtjate koostöö, klastrite ja ühisturunduse kaudu mastaabisäästu ja konkurentsieelise saavutamise;
- veekogude, loodusobjektide ja –ressursside parem ära kasutamine turismimajanduses;
- paindlike töövormide ja kaugtöö laialdasem rakendamine;
- roheline majanduse, tehnoloogia ning mõtteviisi arendamine;
- uued lähenemised põllumajanduses: lihaveiste aretamine ja kasvatamine, katmikalad bioenergeetilise ressursi baasil, põllumajandussaaduste ja kohaliku toormaterjali (puit, savi, liiv, turvas jt) kohapealne ümbertöötlemine ja väärindamine;
- ettevõtlikkuse propageerimine ja kasvatamine juba koolipingis;
- Tartu-Riia lennuliini taastamine;
- Räpina Aianduskooli potentsiaali rakendamine ja kompetentsikeskuse edasiarendamine.

Võtmeprobleemid

1. Asukohaeheliste ja kohalike ressursside ebapiisav rakendamine ettevõtluses sh ehitussektoris, turismis, transpordis, logistikas, toidutööstuses ja maaettevõtluses.
2. Väikeettevõtete madal konkurentsivõime, piiratud juurdepääs uutele turgudele ja kapitalile.
3. Madalad turismitulud, turismitoodete ja teenuste ebahühtlane kvaliteet ning lünklik sihtkohaturundus.
4. Madal ettevõtlusteadlikkus ja ettevõtlusaktiivsus, kvalifitseeritud tööjõu nappus, samas tööpuudus.
5. Nõrk koostöö ettevõtjate ja avaliku sektori asutuste vahel.

Üldeesmärk

Ettevõtlikud inimesed ja konkurentsivõimelised ettevõtted kasutavad piirkonna tugevusi ja ressursse säästlikult ja oskuslikult. Kvaliteetne ettevõtluse infrastruktuur, haritud inimesed ja laialdane koostöö loovad eeldused väikeettevõtluse arenguks.

Alaeesmärgid ja lahendused

1. Haritud, ettevõtlik ja uuendusmeelne inimene

- ettevõtlikkuse ja ettevõtlusteadlikkuse edendamine ettevõtluspäevade, foorumite ja muude avalike ürituste kaudu;
- täiskasvanute täiend- ja ümberõppe võimaluste laiendamine, täiskasvanuhariduse pakkujate koostöövõrgustiku arendamine;
- omavalitsuste, ettevõtete ja Töötukassa vahelises koostöös töötute ümberõppevajaduste kaardistamine, ümberõppe korraldamine ja töövahenduse tõhustamine;
- koolide majandusõppe, õpilasfirmade, ettevõtluskoordinaatori teenuse kaudu toetada noorte ettevõtlikkust ning teadlikke karjäärivalikuid;
- parandada laste ja noorte tööharjumusi (õpilasmalev).

2. Konkurentsivõimelised ettevõtted

- ettevõtlusega alustamise toetamine (sh omavalitsustes);
- alustavatele ja tegutsevatele VKE suunatud ettevõtlusalaste koolituste, seminaride korraldamine, ettevõtlusalase teabe ja nõustamise pakkumine Põlvamaa Arenduskeskuses ja Räpina Äriabikeskuses;
- ettevõtete turundusvõrgustike arendamine ning turundustegevuste toetamine koduturul ja välisturgudele sisenemisel;
- kohalike toodete ja teenuste arendamine, kohalike toodete propageerimine kui osa maakonna rohelisest identiteedist;

- ettevõtlusklastrite arengu toetamine (Lõuna-Eesti toiduklaster, puiduklaster jt);
- kaugtöö propageerimine, kaugtöövõimaluste arendamine;
- ettevõtjate tunnustamine omavalitsuste ja maakonna tasandil.

3. Turismimajanduse kõrgem lisandväärtus

- kvaliteetsete turismitoodete ja –teenuste arendamine (eelkõige looduspuhkus, kultuuripuhkus, tervisepuhkus), turistide külastuste arvukuse ja külastusaja pikendamiseks ning turismitulu kasvuks;
- turismialaste piirkondlike ja ülemaakondlike koostöö- ja turundusvõrgustike toimimine (nt NG kollaste raamide koostöövõrgustik), sihtkohaturundusalase koostöö laiendamine (KOV-turismiteenuste pakkujad – kohalikud tooted);
- Taevaskoja-Kiidjärve puhkeala külastuspotentsiaali rakendamine (koostöös ettevõtete, avaliku sektori ja RMKga);
- Värska kui regionaalse kuurortpiirkonna arendamine;
- matka- ja liikumisradade, sh kergliiklusteede hooldamine ja vajaduspõhine juurderajamine;
- Vana-Võru maantee ehk Postitee arendamine ja turundamine;
- mitmekeelse turismiinfo arendamine eelkõige veebikeskkondades, objektide viidastamine;
- regulaarse külastajauuringu ning turismistatistika kogumise süsteemi juurutamine ja rakendamine.

4. Väikesadamate, tolli-piiripunkti ja logistikakeskuse toimimine

- Peipsi ja Lämmijärve äärsetel aladel väikesadamate arendamine nii puhkemajanduslikuks kui muu ettevõtluse eesmärgil;
- Koidula tolli-piiripunkti toimimine EL ja Venemaa piiriala transpordi-logistikakeskusena;
- maantee- ja raudteetranspordi ühenduste parandamine ning kvaliteetne internet;
- tööstus- ja logistika alade arendamine vastavalt vajadusele.

6.2. Elukeskkond

6.2.1. Looduskeskkond ja keskkonnahoid

Üldine olukord ja trendid

Põlva maakond on maastikuliselt mitmekesine: keskosas on Kagu-Eesti lavamaa, lääneosas Otepää kõrgustik, idas Peipsi-äärne madalik ja kaguosas Palumaa. Ahja, Võhandu ja Piusa jõe äärsed liivakivipaljandid koos jõe ja ürgorumaastikuga on võetud kaitse alla. Palju leidub soid. Kaitstavad loodusobjektid moodustavad kokku maakonna pindalast 8,5%. Põlvamaal on soode-rabade all ligi kümnendik territooriumist. Siin on 128 järve, maakonna jõed (Ahja, Võhandu, Lutsu, Orajõgi jt) on kohati kiire vooluga. Maastikupilti ilmestavad männi- ja segametsad.

Maavaradest leidub liiva, kruusa, turvast, savi ja järvemuda, maakonnas on kaks üleriigilise tähtsusega maardlat: Joosu savimaardla Laheda vallas ja Piusa liivamaardla Orava vallas. Olulised on maakonna ida- ja lõunaosas paiknevad turbamaardlad, kust kaevandatakse turvast (aiandusturvast). Värska lahes on Eesti kõige suuremad ravimuda varud, mida kasutatakse aktiivselt kuurortravis ja samuti on Värska vallas ka rikkalikud mineraalveevarud.

Kõik maakonnas kasutuses olnud prügilad on suletud. Lähim prügila asub Jõgevamaal Tormas. Rajatud on arvukalt ohtlike jäätmete kogumispunkte ja taaskasutatavate jäätmete (paber, papp, pakendid) kokkukandepunkte ning üheksa jäätmejaama. Põlva valda on rajatud jäätmejaam ning kõigi omavalitsuste koostöös ning KIK kaasabil soetatud jäätmepress. Enamuses omavalitsustes toimib korraldatud olmejäätmete vedu.

Tööstuse osatähtsus maakonnas on väike ja selletõttu ka paiksete õhusaasteallikate hulk. Peamisteks saasteallikateks on katlamajad, tanklad ja saeveskid. Välisõhu kvaliteet on hea. Riigi keskkonnapoliitikat maakonnas viib ellu Keskkonnaamet. Palju praktilisi keskkonnavalitsuste kohustusi on omavalitsustel, kus reeglina tegelevad ametnikud keskkonnaküsimustega muude tööülesannete kõrvalt. Keskkonnajuhtimissüsteemi omavad seni vaid üksikud eraettevõtjad, keskkonnajuhtimissüsteeme pole rakendatud omavalitsustes.

Tugevused

- olulise looduskaitse ja esteetilise väärtusega looduskeskkond;
- hea keskkond elamiseks ja puhkamiseks;
- hea välisõhu kvaliteet;
- Eesti keskmisest tootlikumad metsad;
- pinnaveekogusid on arvukalt ja nende üldine seisund on paranenud;
- suletud on keskkonnaohtlikud prügilad;
- olemas eriliigiliste jäätmete kogumise võrgustik;
- tegutsevad mitmed ökoehitusele ja säästvemale elulaadile suunatud ettevõtted ja ühendused.

Nõrkused

- elanikkonna keskkonnateadlikkus on madal, tarbimisharjumused ei soodusta keskkonnahoidu;
- keskkonnateadlikkuse info raskesti leitav ning süsteemitu, ei jõua infotarbijani;
- loodushoiu propageerimine on nõrk ja maakondlikul tasandil pole reaalseid kokkuleppeid, süsteeme, inimesi, kes pidevalt tegeleks vastava teema arendamisega maakonnas;
- loodusressursside kasutamine ei ole säästlik, puudub süstemaatiline keskkonnavalitsuste koostöö;
- mitmete maaasulate reoveepuhastid ei vasta nõuetele, enamasti puudub jääkmuda nõuetekohane käitlus;
- reguleerimata on loodusturism, enamkülastatavate kaitsealade koormustaluvus on ületatud.

Võimalused

- struktuurifondide toe kasutamine keskkonnaprojektide elluviimiseks;
- valdkondlike arengukavade koostamine (metsandus, veemajandus, looduskaitse, jäätmemajandus, turism jms);
- elanike tarbimisharjumuste muutmine keskkonnasõbralikumaks ja säästlikumaks: maakondlikult rakendada erinevaid mehhanisme (kampaaniad, maakonnaülesed kindlasuunalised kokkulepped jms);
- rajada rohkem matka- ja terviseradasid, samuti kergliiklusteid ja nende võrgustikke, et anda nende kaudu inimestele võimalus viibida rohkem värskes õhus, liikuda ning vähendada nt rattaga tööle käimise kaudu oma ökoloogilist jalajälge.

Ohud

- majanduse arendamine keskkonna arvelt, reguleerimata loodusturism.

Võtmeprobleemid

1. Palju praktilisi keskkonnavalitsusi on omavalitsustel, kus reeglina tegelevad ametnikud keskkonnaküsimustega (sh jäätmemajandus) muude tööülesannete kõrvalt. Maakondlikul tasandil puudub omavalitsuste keskkonnaküsimusi koordineeriv spetsialist.
2. Kohati probleemiks raua, mangaani ja väävelvesiniku ülemäärane sisaldus põhjavees. Vaatamata veemajanduses tehtud mahukatele investeeringutele ei vasta paljudes maaasulates vee- ja kanalisatsioonitorustike ning reoveepuhastite olukord nõuetele.
3. Elanikkonna keskkonnateadlikkus on madal, tarbimisharjumused ei soodusta keskkonna-, miljööväärtuste- ja säästvate ehituslahenduste hoidu.
4. Enamkülastatavate kaitsealade koormustaluvus on piiri peal või ületatud.

Üldeesmärk

Põlva maakond on säästva arengu põhimõtteid rakendav ja puhast loodus- ning elukeskkonda pakkuv piirkond.

Alaeesmärgid ja lahendused

1. Toimib maakondlik jäätmemajandus, keskkond külades, alevikes ja linnades on heakorrastatud

- keskkonnaseire tõhustamine, ühiste keskkonnaküsimustega tegelevate spetsialisti(de) palkamine omavalitsustes, omavalitsusliidus või maavalitsuses;
- piirkondlike jäätmekavade koostamine, rakendamine;
- piirkondlike jäätme- ja sorteerimisjaamade ehitamine;

- jäätmemajanduse maakondlikult ühine korraldamine (ühine taaskasutatavate jäätmete veoks auto kogu maakonna peale).

2. Puhas põhja- ja pinnavesi, elanikele on tagatud kvaliteetse joogivee kättesaadavus, tiheasustusaladel on tagatud vee- ja kanalisatsioonivõrguga liitumine, hajaasustuses lahendatud reovee käitlemine

- vee- ja kanalisatsioonisüsteemide ning reoveekäitluse arendamine.

3. Elanikud on kõrge keskkonnateadlikkusega

- elanike keskkonnateadlikkuse tõstmine, loodusressursside säästva kasutamise ja säästlike tarbimisharjumuste propageerimine;
- Säästva Renoveerimise Infokeskus kogub teavet, vahendab seda ning tegeleb koolituse ja teemakohaste projektide algatamise ja läbiviimisega.

4. Loodushoidlik turismimajandus

- kavandada loodusturismi planeeritud arendamist;
- jälgida enamkülastatavate kaitsealade koormustaluvust, hajutada külastuskoormust ning juhendada külastajaid loodussäästlikumalt käituma;
- loodusobjektide külastamise tasuliseks muutmise lisateenuste osutamise, parkimiskorralduse muutmise vms kaudu.

6.2.2. Tehniline infrastruktuur

Üldine olukord ja trendid

Põlva maakond on hästi arenenud infrastruktuuriga. Riigimaanteed tihedus on kõrgem Eesti keskmisest. Maakonnas on üle 3200 kilomeetri maanteed, millest riigimaanteed moodustavad 1165 kilomeetrit. Raudteeliinide kogupikkus on 101,5 kilomeetrit, jagunedes kahe liini vahel: Tartu-Koidula ja Koidula-Valga. Reisijatevedu toimub Tartu-Koidula liinil (suvisel perioodil kuni Piusani), kaubavedu mõlematel liinidel.

Energiamaajanduse arendamisel on olulisel kohal keskkonnasäästlikkus ja energiatõhusus. Enam kui poole maakonna energiabilansist moodustab soojusenergia, veerandi elektrienergia ja ülejäänud mootorikütused ning muud allikad. Sellest tulenevalt on oluline hoonete energiatõhusamaks muutmise ja soojatrasid renoveerimine ning küttesüsteemide kaasajastamine. Väga suured probleemid on avalikus kasutuses olevate suurte ülalpidamiskuludega hoonetega, mis tänaseks enam kasutuses pole või mille kasutusse jäämine on küsitav (nt suletavad koolimajad, lastekodud jms). Selline taristu koormab omavalitsuste eelarvet ning sunnib ja kiirustab omavalitsusi tagant kasutusest välja jäänud hoonetele uut funktsiooni leidma või neid lammutama, kuna uue funktsiooni sissetoomine vanasse on sageli küllaltki komplitseeritud. Siia lisandub veel üle-eestiline nõ konkurents, sest tühjalt seisvaid ja uut investeeringut ootavaid hooneid on mujalgi palju. Osalt on tegemist nõukogudeaegse pärandiga, mil ei pööratudki erilist tähelepanu ehituse kvaliteedile ega hoone energiabilansile. Lisaks tekib hoonete “ülejäak” demograafiliste protsesside – rahvastiku

vananemise ja ääremaalise iseloomuga Põlvamaa puhul ka selle tugeva vähenemise tõttu. Mõlema protsessiga seonduvalt “kuivavad kokku” näiteks meie koolid ja oleme seetõttu varem või hiljem eelkõige majanduslikel põhjustel sunnitud ruumide kasutust muutma paralleelselt õpilaste arvu pideva vähenemisega. Seejuures pole oluline ainult pindade vähendamine, vaid tulubaasi vähenemise tõttu on samavõrd oluline ülalpidamiskulude viimine miinimumi, mis eeldab suurt rõhuasetust energiatõhususele. Hoonete energiatõhusamaks muutmisele suunab meid ka 2019. aastast kehtima hakkav ELi direktiiv, mille kohaselt peavad kõik uued ehitatavad avalikud hooned vastama liginullenergia nõuetele, 2021. aastast ka erasektoris ehitatavad hooned.

Põlvamaal töötab kaheksa hüdroelektrijaama ning üks elektri- ja soojuse koostootmisjaam, mis kokku katavad kuni 15% maakonna elektrivajadusest. Enamuses omavalitsustes toodavad soojust puidul, puidujäätmetel ja -hakkidel töötavad katlamajad ning gaasi-katlamajad. Hea on varustus katlakütustega: maakonda läbib Irboska-Tallinna maagaasi ülekandetorustik, mis võimaldab maagaasi kasutamist kahes linnas (Põlvas ja Rāpinas) ning kuues maaasulas (Vārskas, Ahjal, Vastse-Kuustes, Mammastes, Himmastes ja Peril). Maagaasi aastane tarbitav kogus on ligikaudu 7,5 milj m³, mis on ca 1,2% kogu Eesti tarbimisest. Seoses üleminekuga maagaasilt puiduhakkele Rāpinas ja Põlvas väheneb tulevikus maagaasi tarbimine maakonnas veelgi. Üleminekuga maagaasilt puiduhakkele tegeletakse ka Ahjal, Vastse-Kuustes ja Peril. Soojusenergia tootmisel moodustavad puit ja puidujäätmed enamuse maakonna kütusebilansist.

Maakonnas on rikkalik kohalike kütuste ressurss (puidukütused, põhk ja teised teraviljajäätmed, turvas, heintaimed jms). Uuringu “[Põlva maakonna taastuvad energiaressursid ja nende kasutamise võimalused](#)” raames teostatud analüüsid näitasid, et maakond võiks kogu energiavajaduse katta 1,25-kordselt kohaliku ressursiga. See eeldaks lisaks puiduressursile ka rohtse biomassi ning jäätmetest saadava energia kasutusele võtmist. Suur töö seisab ees nii taastuvate energiaallikate laiemal kasutuselevõtul kui elumajade ja avalike hoonete energiatarbimise ja –kadude vähendamise osas.

Maakonnas on tagatud piisava võimsuse- ja töökindlusega elektrivarustus. Alates 2008. aasta maikuust kehtib Eesti Energia Jaotusvõrgu võrguhalduses nõue, mis näeb uute liinide rajamisel ette ainult maakaabelliinide ehitamist.

Maakonnas tarbitava põhjavee kvaliteet vastab tervisekaitse nõuetele. Kohati on probleemiks raua ja mangaani ning paiguti ka väävelvesiniku ülemäärane sisaldus põhjavees. Probleeme on majapidamistes, mis asuvad hajaasustuse piirkonnas. Looduslike ja tehispinnaveekogude vee toitainetesisaldus sõltub suurel määral põllumajandusliku tegevuse mõjudest. Suurematel reoveekogumisaladel on nõuete tagamine lõpule viidud või viimisel, väiksematel aladel oli nõuetega vastavusse viimise tähtaeg 2013. aastal. SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse ja Emajõe-Võhandu valgala projekti abiga on parandatud reoveetöötlusrajatiste ning vee- ja kanalisatsioonitorustike olukorda.

Ühistransporti korraldab maakonnaliinidel Põlva Maavalitsus ja kaugliinidel Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. Koostöös omavalitsustega on maavalitsus välja töötanud ka maakondlikud ühistranspordi kriteeriumid. Vaatamata elanikkonna vähenemisele on

maakondliku ühistranspordi veomahud ja reise arv aasta-aastalt kasvanud. Ühistranspordi kasutamissageduse analüüsimisel selgus, et mõnedes piirkondades on sõitjate arvu vähesuse tõttu otstarbekas regulaarliinide asemel kasutada nõudeliine. Valdkonna põhiprobleem on vähenev rahva rahv ja teede halb seisukord.

Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia valdkonnas toimivad maakonnas rakendused avaliku info kättesaamiseks: X-tee, maakondlik dokumendihaldus, raamatukogude elektronkataloog, maakonna portaal, e-posti listid, algatatud on projektid kiire internetiühenduste rajamiseks turutõrkepiirkondades. Maakond on kaetud avalike internetipunktide võrguga - avalikuks interneti kasutamiseks on loodud võimalused enamikes maaraamatukogudes ja koolides, samuti mitmetes vallavalitsustes ja avalikes asutustes. Üle poole maakonna elanikkonnast elab hajaasustuses, kus kommertsfirmadel puudub huvi andmesideteenust pakkuda ja arendada. Olukorra parandamiseks on läbi viidud mitmeid projekte- „Põlvamaa külaineternet“, „Põlvamaa internetiseerimine“, „Külatee 3“, mille tulemusel parandati internetiühenduse saamise võimalust, kuid tehnoloogia pidevas muutuses on vajalik kiire interneti püsiühenduste jätkuv arendamine. Ajutist lahendust pakub hetkel 3G ja 4G võrk.

Tugevused

- maakond on hästi varustatud katlakütustega;
- kütuste bilansis moodustavad enamuse keskkonna-sõbralikud kütused, maagaas ja puitkütused;
- maakonna erinevates piirkondades toimub plaanipärane kaug- ja lokaalkütte arendamine, maaasulates on enamasti kaasajastatud katlamajad;
- maakonda läbib maagaasitrass;
- koolides on vahendid, õppekavad ja õpetajad info- ning kommunikatsioonitehnoloogia algõpetuse korraldamiseks;
- enamikes maaraamatukogudes ja avalikes internetipunktides on avalike teenuste kasutamise ja informatsiooni saamise võimalus ning töötavad rakendused avaliku info kättesaamiseks.

Nõrkused

- teede olukord halb, suhteliselt suure osa teedevõrgust moodustavad kruusateed;
- hajaasustusest tingitud madal täituvus bussiliinidel, liinide ebahühtlane koormatus ja vähesed reisijate arvu tõttu piirkonna vähene atraktiivsus kaugliinide käivitamisel ja käigus hoidmisel;
- suur investeeringute vajadus soojustrasside renoveerimiseks;
- maa-asulates väikesed soojustarbimise mahud ja suured kulud, selle tõttu on vähe võimalusi koostootmisjaamade jmt energeetikaprojektide realiseerimiseks, energiasäästumeetmete rakendamisel on tarbijad passiivsed;
- projektipõhiste info- ja kommunikatsioonitehnoloogia lahenduste ebapiisav jätkusuutlikkus, töökindluse probleemid vastavas valdkonnas;

- piirkonna üldisest madalast majanduslikust arengust tulenevalt on info- ja kommunikatsiooni-tehnoloogia valdkond alafinantseeritud ja ebakompetentsusest tulenevalt valdkonna investeringute efektiivsus vähene;
- tarbijate teadlikkus infotehnoloogia võimalustest madal, oskused vähesed ja puudub motivatsioon;
- avaliku sektori vähene kompetents ja motivatsioon infoühiskonna võimaluste kasutamiseks, infoühiskonna võimaluste vähene kajastamine maakonna ja piirkondade arengudokumentides.

Võimalused

- kohalike taastuvate energiaallikate laialdasem kasutuselevõtmine;
- potentsiaal katta kogu maakonna energiatarbimine kohaliku ressursiga;
- energiasäästuvõimaluste ja -tehnoloogiate areng ja laialdasem kasutuselevõtt;
- passiivmajade ja liginullenergiahoonete rajamiseks ning hoonete looduslähedaseks ja energiasäästlikuks renoveerimiseks on olemas kohapealne kompetents, mille rakendamisel ja arendamisel on võimalik võita maakonnal tervikuna nii kulude kokkuhoiu kui ärilises mõttes;
- kohalike ressursside kasutamine ehituses (savi, liiv, puit), erinevad tootearendused;
- tänavavalgustuse keskkonna- ja energiasäästlikumaks muutmine;
- IKT-l baseeruvate lahenduste ning internetil baseeruva töö- ja elukorralduse areng (kaugtöö, E-Eesti, jne) ning (huvi)koolide õppevahendite ja õppekavade täiendamine IKT-vahendite ja temadega;
- Põlvamaa roheline elukeskkonna kuvandi liitmine infoühiskonna, kui säästliku eluviisi võimalustega;
- osalemine infoühiskonna vabariiklikes ja globaalvõrgustikes (kaugtöö-, loome-, rohe- jms võrgustikud).

Ohud

- hajaasustusest tingitud taristu suhteline kallidus ning täiendavate toetusvahendite puudumine;
- võimekate firmade ja spetsialistide vähesus taristu rajamisel ja käigushoidmisel;
- maailmamajanduse hinnatõusus, aktsiisipoliitika jms seadustest tulenev ebastabiilsus.

Võtmeprobleemid

1. Kruusakattega teede osakaal teedevõrgus on kõrge (Eesti kõrgemaid maakondade lõikes), olemasolevate maanteed liiklusohutus ja –olud ei vasta kohati kaasaja nõuetele.
2. Vähe arenenud kergliiklusteede võrgustik ei võimalda ohutut liikumist keskustesse ja teenuste juurde, ühistranspordi liine ja sagedust pole aga vähese reisijate hulga tõttu mõistlik suurendada.

3. Maakonnas olemasolevad ressursid on alakasutatud nii energiamajanduses, turismi valdkonnas kui ehitussektoris.

4. Elumajad, muud hooned ja tänavavalgustus on kohati amortiseerunud, sellest tulenevalt on energiatarbimise ning –kadude osakaal suur.

5. Üle poole maakonna elanikkonnast elab hajaasustuses, kus firmadel puudub majanduslik huvi kaasaegse taristu rajamiseks. Maapiirkondade amortiseerunud elektrivarustussüsteemid ei ole rikkekindlad, esineb pingeprobleeme. Samuti puudub maapiirkondades võimalus kiire andme-sideteenuse saamiseks.

6. Elanike arvu ning omavalitsuste tulubaasi vähenemine on kaasa toonud raskusi olemasolevate avalikke teenuseid pakkuvate hoonete ülalpidamisel. Põhjuseks ka liialt optimistlik prognoos uute hoonete rajamisel EL või riiklike toetusprogrammide toel (igale vallale oma kool, staadion ja kultuurimaja).

Üldeesmärk

Põlva maakonnas on ettevõtluseks ja elamiseks optimaalne ning kaasaegne taristu välja arendatud.

Alaesmärgid ja lahendused

1. Maakonna teedevõrk on renoveeritud ja hooldatud, oluliselt on vähenenud kruusakattega teede osakaal, rajatud on kergliiklusteede võrgustik

- koostöös Maanteeametiga mustkatttega teede osakaalu suurendamine maakonna teedevõrgus vähemalt Eesti keskmisele tasemele;
- rekonstrueeritud, kaasaegsed ja ohutud ühenduste Põlva ja vallakeskuste vahel;
- kergliiklusteede planeerimine ja rajamine keskus-tagamaa paremaks ühendamiseks, inimeste liikumis- ja töölekäimisvõimaluste parendamiseks ning ettevõtluse sh turismi soodustamisega seonduvatel eesmärkidel (nt Postitee arendus).

2. Soojusmajanduses on valdavalt üle mindud kohalike energiaallikate kasutamisele, ehitamisel järgitakse energiatõhususe nõudeid ning kaasaegseid tehnoloogiaid

- soojusmajanduse kohalikule küttele viimine ja energiamajanduse uute tehnoloogiate abil säästlikuks muutmise toetamine;
- kõik maakonda ehitatavad uued avalikud hooned oleksid ehitatud energiasäästu põhimõttel.

3. Kvaliteetne elektrivarustus ning kiired IKT lahendused on kõikjal maakonnas sh hajaasustusega piirkondades kättesaadavad

- rikkekindluse suurendamiseks ja elektriliinide läbilaskevõimsuse tõstmiseks planeeritakse uusi maaaluseid magistraalkaabelliine;

- kõigi tänaste vallakeskuste ühendamine lairiba baasvõrguga;
- traadita andmeside arendamine hajaasustusega aladel;
- elukeskkonna kujundamine atraktiivseks linnast maale elama asuvale noorele “e-põlvkonnale”.

4. Avalikke teenuseid pakkuvate hoonete arv on optimaalne: elanikele piisav ja haldajatele jätkusuutlik

- toimivate külakeskuste baasil omavalitsuste piirkondlike multifunktsionaalsete kogukonnakeskuste käivitamine. Keskuses asub teeninduspunkt (sotsiaaltöötaja tööruum), raamatukogu, AIP, tegevusruumid (saal, käsitöö, kaugtöökeskus vms), perearstipunkt jmt;
- KOVidele kuuluvate kasutusest välja jäänud ja uue funktsioonita hoonete lammutamine, et vältida nende ohtlikuks muutumist.

6.2.3. Ruumiline planeerimine

Üldine olukord ja trendid

Planeeringute valdkonnas on koostamisel uus Põlva maakonnaplaneering. Varasemalt on koostatud maakonnaplaneeringu teemaplaneering „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“ ja maakonna sotsiaalse infrastruktuuri teemaplaneering. Kõikidel omavalitsustel on üldplaneeringud ja arengukavad olemas. Enamuses omavalitsustes ei ole linna- või vallavalitsuse koosseisus (maastiku)arhitekti (v.a. Põlva vald, kuhu on palgatud täiskohaga arhitekt), samuti ei ole vastavat spetsialisti palgatud ühiselt. See asjaolu mõjutab tugevalt omavalitsuste planeerimis- ja arhitektuurialast haldussuutlikkust, mistõttu ei suudeta tagada keskkonna sotsiaalset ja esteetilist kvaliteeti.

Maakonnas koostatud teemaplaneeringutes on käsitletud kergliiklust, maastikukaitsealasid, miljööväärtuseid, puhkealasid. Maa-alade detailplaneerimine toimub erinevatele investoritele kuuluvate alade või maaomandite kaupa, kahjuks ei arvestata laiemalt piirkonna ruumilist tervikut. Valdavalt on probleemiks, et detailplaneerimisel eelistatakse autosid inimestele/jalakäijatele ja normidekohase parkimise kavandamine toimub reeglina haljastuse arvelt.

Vajalik on piirkondlikke ehitustraditsioone väärtustada ja hoida, eelistada ning toetada ökoehitust, keskkonda säästvaid ja energiasäästlikke lahendusi. Maakonnas on ehitatud ökoehitisi (põhiliselt eramajad), kuid käsitleda tuleks avalikkusele suunatud hoonete väärtusi, korralda arhitektuurikonkursse, kasutada säästvaid ehituslahendusi, passiivmajade ideed jmt.

Tugevused

- maakond jäi puutumata kinnisvarabuumi poolikutest põlluarendustest, pole valglinnastumist ega ka survet selleks.

Nõrkused

- omavalitsuste üldplaneeringud on üldised, olulisi teemasid on käsitletud pealiskaudselt ja erialaspetsialiste kaasamata;
- praktiliselt puudub planeerimisalane koostöö omavalitsuste vahel (ühised planeeringud, ametnikud);
- enamuses omavalitsustes pole tööl arhitekti või maastikuarhitekti;
- detailplaneerimine toimub reeglina maaomandite kaupa arendaja soovist lähtuvalt avalikke huve arvestamata ja vähese avalikkuse kaasamisega, puudub selge teadmine, mida tahta;
- vahendite puudusel välditakse teemaplaneeringute koostamist ja püütakse suuri maaalasid ja teemasid käsitleda detailplaneeringutega, liiga palju tehakse üldplaneeringute muutmise ettepanekuid tegevaid detailplaneeringuid;
- planeeringud on aktiivsemate inimeste nägu ja ei pruugi kajastada kogu elanikkonna huve, sageli tuntav erahuvist lähtuv arendajate surve.

Võimalused

- laialdane koostöö - ühiste ametnike palkamine või vastavate ametikohtade loomine omavalitsuste liidu juurde;
- partnerite - Eesti Maaülikooli, Tallinna Tehnikaülikooli Tartu Kolledži ja Tartu Ülikooli oskusteabe kaasamine;
- erinevate toetusvõimaluste kasutamine;
- avalikkuse tõhusam teavitamine ja kaasamine planeeringutesse.

Ohud

- erahuvist lähtuv arendajate surve.

Võtmeprobleemid

1. Enamikes omavalitsustes ei ole linna- või vallavalitsuse koosseisus arhitekti/maastikuarhitekti ega ei ole vastavat spetsialisti palgatud ka ühiselt. Seetõttu on nt keskused arhitektuuriliselt ja planeeringuliselt nõrgad, pole selget visiooni ega rõhku kohalikel iseäradel. Detailplaneeringute tingimused on liiga nõrgalt suunatud.

2. Vähene maakonna sisene piiriülene planeerimisalane koostöö, seistakse iga omavalitsuse eest eraldi, kuid on teemasid ja võrgustikke, mille puhul on oluline vaadata maakonda tervikuna.

Üldeesmärk

Põlva maakonna arendamine toimub demokraatliku planeerimisprotsessi kaudu, võimalikult palju avalikkust kaasates.

Alaeesmärgid ja lahendused

1. Tihe koostöö omavalitsuste vahel planeeringualastes tegevustes (ühised planeeringud, ametnikud)

- omavalitsuste planeeringualase koostöö korraldamine, ühisametnike palkamine või vastavate ametikohtade loomine omavalitsuste liidu juurde (erinevalt ühe planeeringualaga tegelevast spetsialistist näeb selline ametnik piirkonda ja probleeme tervikuna);
- ühiste planeeringute (piirkondlikud, teemaplaneeringud jne.) koostamine.

2. Maa-alade detailplaneerimine toimub põhimõttel, et erinevatele investoritele kuuluvate alade või maaomandite planeerimisel arvestatakse alati laiemalt piirkonna ruumilist tervikut

- ühiste koolituste ja nõustamiste korraldamine nii planeerimise kui piirkonna erinevate väärtuste hoidmise alal;
- detailplaneeringute tingimused rohkem suunavad ja maakonda tervikuna isikupärastavad;
- planeeringutealase teavitamise parandamine, sealhulgas vallalehtede ja omavalitsuste kodulehtede kasutamine elanike teavitamiseks;
- avalikkuse teavitamisel jälgida head tava, nt mitte jätta avalikustamisperioodi puhkuste aega;
- teadlikkuse tõstmine maa-ehituspärandi ja mitmekesise maastikupildi väärtuslikkusest nii omanike kui omavalitsuste otsustajate seas.

6.3. Haldus ja avalikud teenused

Üldine olukord ja trendid

Põlva maakonnas on 13 omavalitsusüksust: Ahja, Kanepi, Kõlleste, Laheda, Mikitamäe, Mooste, Orava, Põlva, Röpina, Valgjärve, Vastse-Kuuste, Veriora ja Värskala vald.

Maakonnas on järgmised riigiasutused või esindused: Põlva Maavalitsus, Maa-ameti Põlva katastribüroo, Lõuna Pensioniameti Tartu büroo Põlva klienditeenindus, Muinsuskaitseameti Lõuna-Eesti Järelevalveosakond, Eesti Töötukassa Põlvamaa osakond, Kaitseliidu Põlva Malev, Politsei ja Piirivalveameti Lõuna Prefektuuri Põlva politseijaoskond ja Põlva teenindus, Maksu- ja Tolliameti Põlva teenindusbüroo, selle Lõuna tollipunkt ning Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuuri Värskala-, Saate- ja Piusa kordonid. Samuti pakuvad maakonna elanikele oma teenuseid Lõuna Teedekeskus, Tartu Maakohtu Põlva kohtumaja, Keskkonnaameti Põlva-, Võru-, Valga regiooni Põlvamaa kontor ja Lõuna Päästkeskuse Põlvamaa päästekomando. Üleriiklikku koostööd tehakse ja ollakse esindatud järgmistes organisatsioonides: MTÜ Euregio Pskov- Livonia piiriülese koostöö ning SA Lõuna-Eesti Turism turismialase koostöö osas.

Viimaste aastate trendiks on paljude riiklike ametiasutuste Põlvamaa piirkondlike osakondade kaotamine või vähendamine ja koondumine suurematesse linnadesse. Maavalitsuse funktsioone on riigi poolt vähendatud, mitmed ülesanded on pandud kohustuseks omavalitsusliitudele. Ülesannete delegeerimisega ei ole kaasnenud täiendavaid vahendeid, mistõttu Põlvamaa Omavalitsusliidul, nagu ka teiste maakondade omavalitsusliitudel napib ressursse. Põlvamaa vähenev ja vananev elanikkond tähendab enamasti abivajajate arvu kasvu, samas vähenevad maksulaekumised omavalitsuste eelarvetesse. Majanduslangusega kaasnes omavalitsuste eelarvete kiire vähenemine. See on loonud olukorra, kus omavalitsustel jt avaliku sektori organisatsioonidel ei ole avalike teenuste pakkumiseks piisavalt vahendeid, samuti on piiratud arendusprojektide omafinantseerimise võimekus.

Äriregistri andmetel on Põlva maakonnas 08.12.2014 seisuga registreeritud kokku 626 mittetulunduslikku organisatsiooni. Registreeritud ühingutest on 15 SA-d ja 611 MTÜ-d (sh. korteri- ja garaažiühidused, kogudused, ametiühingud ja kutseliidud). Ühingute koguarv on aastatega tõusnud ning vabasektor täidab olulist rolli külakogukondade arendamisel ning kultuuri-, spordi- ja vaba aja sisustamisel.

Enamik Põlvamaa mittetulundusühinguid on piirkondlikud ja väikesearvulise liikmeskonnaga. Maakonnas olulist mõju omavad järgmised organisatsioonid: MTÜ Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda, SA Maarja Küla, MTÜ Põlvamaa Lastekaitse Ühing, Põlvamaa Partnerluskogu, MTÜ Piiriveere Liider, SA Põlvamaa Arenduskeskus, SA Räpina Äriabikeskus, MTÜ Räpina Vabahariduse Ühendus, MTÜ Rosma Haridusselts, MTÜ Põlva Metsaomanike Selts, Põlvamaa Põllumeeste Liit, MTÜ Põlvamaa Patrioot, MTÜ Setomaa Turism, MTÜ Põlvamaa Turism, MTÜ Põlva Maakonna Spordiliit jt.

Tugevused

- avaliku sektori hea tehniline varustatus;
- toimiv sotsiaalne kontroll, vähene korrupsioon;
- toimiv avalike teenuste võrgustik;
- turvaline elukeskkond;
- toimivad infokommunikatsioonid;
- edukad koostööprojektid avalikus sektoris;
- EL piiriala, tolli- ja piirivalve ametkondade tööpiirkond;
- maakonna tunnuslause ja logo „Rohelisem elu“;
- hästi toimiv ja aktuaalne maakonna infot kajastav internetiportaal www.polvamaa.ee;
- MTÜ-de ja algatuste arv on kasvanud, tugevate avalikke teenuseid osutavate partnerite olemasolu vabasektoris.

Nõrkused

- ametkondade tegevuse liigne killustatus, kohatine konkurents;
- ebaühtlane teenuse kvaliteet;
- puudused ametnike klienditeeninduses, sh suhtlemisoskuse osas;
- paiguti juhtimise ja ametialase kompetentsuse madal tase;

- ühtlustumata andmebaasid ja –formaadid, raskused info liikumise korraldamisel, liigne info hulk ja/ või oskamatus infot selekteerida;
- kvalifitseeritud ametnike äravool nii kodu- kui ka välismaa atraktiivsematesse keskustesse;
- ebastabiilsust tekitavad kohalike omavalitsuste rahastuse alused;
- maakonna nõrk mainekujundus;
- nõrk ja valdavalt projektipõhine koostöö vabaühendustega.

Võimalused

- EL piiriala, tolli- ja piirivalve ametkondade tööpiirkonnad;
- valdkondlikesse otsustusprotsessidesse kaasata võimalikult palju huvigruppe;
- (riikliku) regionaalhalduse korrastamine, omavalitsuste koostöö suurendamine ja arvu vähendamine;
- regionaalsed maksuerisused, piirkondlikud programmid;
- EL- i toetusmeetmed haldussuutlikkuse tõstmiseks.

Ohud

- jätkuv ametkondlik tsentraliseerimine ja kohapealsete riiklike teenuste kaotamine;
- ebastabiilsust tekitavad kohalike omavalitsuste rahastuse alused;
- kehvasti toimiv regionaalpoliitika, ääremaastumise süvenemine.

Võtmeprobleemid

1. Rahvastiku vähenemine ja vananemine maakonnas sunnib optimeerima avalikke teenuseid, et tagada nende kättesaadavus ja jätkusuutlikkus.
2. Maakonnatasandi koostöö avaliku sektori organisatsioonide vahel piirkondliku arengu ühtseks tagamiseks ei ole piisav.
3. Maakonna tuntus ja maine väljaspool on nõrk.
4. Maakond ei suuda piisavalt mõjutada riiklikke poliitikaid, sh regionaalpoliitika protsesse.

Üldeesmärk

Põlvamaa omavalitsused on optimaalsed ja jätkusuutlikud avalike hüvede pakkumiseks ning arengueesmärkide saavutamiseks tehakse laialdast koostööd.

Alaeesmärgid ja lahendused

1. Haldussuutlikud omavalitsused ja kättesaadavad avalikud teenused elanikele

- lähitulevikus on otstarbekas (kasulik ja samas ehk isegi möödapääsmatu) omavalitsuste ühinemine (tõmbekeskused Räpina, Põlva);
- olemasolevate seaduste baasil on võimalik osutada avalikke teenuseid kodanikele läbi osavaldade (osavalla direktor ja teenindajad tööle töölepinguseaduse alusel);
- info avalike teenuste osas viia inimestele võimalikult lähedale (e-teenustena, külakeskused);
- defineerida ja täpsustada avalike teenuste loetelu, mida osutatakse keskuste baasil.

2. Kättesaadavad tugisüsteemid aktiivsele ja toimekale inimesele

- teha koostööd Põlvamaa Partnerluskogu ja Piiriveer Liider'iga omaalgatust toetavate meetmete ja tegevuste arendamiseks;
- jätkata Põlvamaa Arenduskeskuse tegevust maakonna ühise arenguorganisatsioonina ning Räpina Äriabikeskuse tegevust Räpina ja selle ümbruse tugiorganisatsioonina;
- jätkata maakonna inimeste ja ettevõtete (organisatsioonide) tunnustamist omavalitsuse, piirkonna ja maakonna tasandil.

3. Koordineeritud järjepidev maakondlik arendustegevus

- omavalitsuste liidu juures tegutseb maakondlik arenduskomisjon;
- maakonna arengukava järjepidev seire 1x aastas ning vajadusel muutmise algatamine igal aastal hiljemalt 1. novembriks;
- EL-i ja muudest riiklikest programmide vahendite killustamise vähendamiseks ja sihipärasemaks kasutamiseks koostada finantseeritavate objektide pingerida (piirkondade konkurentsivõime tugevdamise maakondlik tegevuskava, tööhõive kava).

4. Suunatud tegevus maakondliku identiteedi ja tuntuse tõstmiseks

- omavalitsuste liidu juures tegutseb maakondlik mainekomisjon, mis töötab välja mainekujunduskava.

5. Piirkonda arvestav regionaalpoliitika

- koostöös Kagu-Eesti maakondadega mõjutada riigi regionaalpoliitikat;
- maakonna arendamisel võtta arvesse Kagu-Eesti tegevuskava;
- piiriülese koostöö korraldamine ja osalemine piiriüleste programmide väljatöötamisel, seirel ja hindamisel.

6.4. Haridus ja noorsootöö

Üldine olukord ja trendid

Põlvamaal tegutseb kuus lastehoidu, 18 lasteaeda ja 19 üldhariduskooli, milledest üks on erakool ja üks erivajadustega laste kool. Demograafiliste muutuste tõttu on õpilaste arv vähenenud ning koolivõrgu koosseisu on sellega seoses optimeeritud. 2011. aastal lõpetas tegevuse Valgjärve Põhikool, viis haridusasutust on koondanud lasteaia ja kooli ühise juhtimise alla (Orava, Mikitamäe, Mammaste, Rosma, Roosi). Valdkonda mõjutab enim madal sündivus ja sellest tulenev haridusasutuste võrgu ümberkorraldamise vajadus. Hoolimata laste arvu vähenemisest (tabel 3) on lasteaedades käivate laste arv kasvanud (tabel 4). Noorte karjääri- ja õppenõustamisega tegeleb Põlvamaa Rajaleidja keskus.

Tabel 3. Õpilaste arv Põlvamaa üldhariduskoolides.

õppeaasta	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	gümnaasium	kokku
08/09	763	914	1169	631	3477
09/10	751	849	1063	595	3258
10/11	734	794	1011	581	3120
11/12	763	732	893	540	2928
12/13	756	720	818	510	2804
13/14	759	713	763	465	2700

Allikas: Haridussilm

Tabel 4. Laste arv Põlvamaa lasteaedades.

õppeaasta	lasteasutuste arv	rühmade arv	laste arv	poisid	tüdrukud
08/09	18	59	1082	578	504
09/10	18	58	1076	569	507
10/11	18	59	1060	564	496
11/12	18	62	1112	602	510
12/13	18	65	1164	603	561
13/14	18	66	1169	614	555

Allikas: Haridussilm

Põlvamaal on oluliseks eesmärgiks hariduskvaliteedi tõstmine, mida muu hulgas loodetakse saavutada Põlvasse rajatava riigigümnaasiumi kaudu. Lisaks on soov pakkuda riigigümnaasiumi tavaklasside kõrval ka praktilisema kallakuga õppekavasid, milles oleks võimalik rohkem keskenduda nt ehitus- ja/või julgeolekuga seonduvatele valdkondadele. Nii loodav riigigümnaasium kui selle juures avatavad praktilisemad õppekavad võimaldaksid suuremal hulgal õpilastel jääda õppima kodu lähedale Põlvamaale. Seeläbi tugevneks ka noorte side oma maakonnaga. Praktilisemad õppekavad oleks ka täienduseks täna ainsana Põlvamaal kutseõpet pakkuvale Räpina Aianduskoolile, kus saab põhi- ja keskhariduse baasil õppida aiandust, floristikat, tekstiilkäsitööd, maastikuehitust ja keskkonnakaitset.

Haridusasutuste võrgu ümberkorraldamise vajadusega seonduvalt on lasteaegade-koolide sisulise poole säilitamise kõrval (kvaliteetne ja tugev haridus, head õpetajad, neile koormuse tagamine jms) väga oluline ka halduskulude vähendamine, nt läbi küttesüsteemide kaasajastamise, hoonete energiatõhusamaks muutmise, suureks jäänud hoonete osalise kasutussejätmise või üleliigsele osale uue funktsiooni leidmise kaudu. Kohalike omavalitsuste ja kogukondade jaoks on oluline säilitada kodu lähedal lasteaias ja koolis käimise võimalus niikaua, kui see on veel võimalik ja ratsionaalne. Seda eriti maapiirkondades ja tulenevalt ka strateegilistest eesmärkidest, millest üks on hea elukeskkonna tagamine. Laste kasvatamise kontekstis on võimalikult kodulähedase või nõ hästi kättesaadava lasteaias või (vähemalt) algkooli olemasolu väga oluline. Koolivõrgu muudatuste planeerimisel on aluseks Põlva maakonna koolivõrgu analüüs ja lähteseisukohad selle arendamiseks ning Põlvamaa Omavalitsuste Liidu hariduskomisjoni vastavasisulised ettepanekud.

Kuigi Põlvamaal on enamik põhikooli lõpetanutest edukad oma edasisel haridusteel – neist umbes 60% jätkavad õpinguid gümnaasiumis, on elanike haridustase keskmisest madalam. Statistikaameti andmete (19.02.14) põhjal on Eestis kolmanda taseme haridusega (kutseharidus peale keskkooli, kõrgharidus, magistri- ja doktorikraad) 15-74 aastaste inimeste osakaal 39%, siis Põlvamaal vaid 15%.

Täiskasvanute täiendõpet, vabahariduslikke koolitusi ja kursuseid organiseerivad Räpina Aianduskool, SA Põlvamaa Arenduskeskus, KEA Põlva õppekeskus MTÜ, Räpina Vabahariduse Ühendus, Räpina Inkupatsioonikeskus (Loomemaja), J. Hurda nimeline Põlva Rahvahariduse Selts ja mitmed teised. Maakonnas tegutsevate ekspertide ja organisatsioonide eestvedamisel korraldatakse oskusteabe infopäevi.

Põlvamaal on seitse huvikooli: Põlva Kunstikool, Põlva ja Räpina spordikool, Põlva, Räpina ja Värska Muusikakool ning Mooste Rahvamuusikakool. Lisaks nimetatud huvikoolide tegevuse jätkumisele ja maakondlikule toetamisele on Põlvamaa jaoks oluline siduda põhikoolides antavate käsitöö ja tööõpetuse tundide temaatikad IT-tehnoloogiliste lahendustega (nt robootika, 3D-printerid jms) st läheneda lastele ja noortele tänapäevaste vahendite kaudu ning õpetada neile traditsioonilisi töövõtteid nõnda, et õpilased omandaksid IT-seadmete kasutamisel ka praktilisemat laadi oskused. Taolise huvitegevuse võimaldamine suunaks mitmeid ennast akadeemiliselt täiendada soovivaid noori edasi õppima nn nutikatel erialadel. See omakorda suurendaks Põlvamaalt sirgivate noorte konkurentsieelist tööjõuturul ning aitaks pikemas perspektiivis kaasa haridustaseme tõusule ja omakorda kaudselt ka üldise harituse suurenemisele kogu maakonnas. Esialgu on soov võimaldada sellist huvitegevust Põlvamaa põhikoolide õpilastele, kuid kaugem eesmärk on IT-keskuses pakkuda tunde ka gümnaasiumi astme õpilastele, mis oleks seda olulisem, et just selles kooliastmes mõeldakse tõsisemalt edasiste valikute peale. Maakondliku mõõtmega IT-keskuse loomine toetaks ka Haridus- ja Teadusministeeriumi digipöörde strateegia elluviimist, mille eesmärk on aidata kaasa õppimisel ja õpetamisel kaasaegse digitehnoloogia otstarbekamale ning tulemuslikumale kasutamisele, et seeläbi parendada kogu elanikkonna digipädevusi. Seejuures peetakse oluliseks digikultuuri integreerimist õppeprotsessi kõigil haridustasemetel ja kõigis õppekavades ning juurdepääsu õppimist toetavale kaasaegsele digitaristule.

Põlvamaa noorsootöö missioon on pakkuda noortele erinevaid võimalusi, tuge ja positiivset eeskujut mitmekülgeks arenguks. Põlva maakonna noorsootöö valdkonda käsitleb [Põlvamaa Noorsootöö Strateegia 2013-2017](#). Strateegia sõnastab Põlva maakonna noorsootöö valdkonna eesmärgid, kuhu valdkonna arenguga nelja aasta jooksul jõuda tahetakse.

Põlvamaal tegutseb 11 noortekeskust ja mitmed noorteorganisatsioonid, neist arvukaima liikmeskonnaga on Kodutütred ja Noorkotkad. Põlvamaa Õpilasmalev pakub suvist tööd ning huvitavat tegevust enam kui 300-le noorele. Enamikus koolides on õpilasesindused. Tegutseb maakondlik noortekogu, aktiivselt arendatakse maakonna noorteportaali.

Tugevused

- kodulähedaste alusharidusasutuste ja üldhariduskoolide olemasolu;
- Rosma Waldorf-kooli tegutsemine maakonnas;
- koolides on parendatud õppe- ja kasvatustööks vajalikke tingimusi ja kättesaadavad on sportimisvõimalused;
- väikeste koolide eelised - isiksuskeskne õpetamine ja lapse arendamine;
- hästi välja kujunenud ja jätkusuutlik huvikoolide võrgustik;
- avatud noortekeskuste võrgustik;
- mitmekesine kooliväliste ringide ja klubide olemasolu;
- alusharidusasutused on kaasajastatud;
- Põlvamaa Rajaleidja keskuse tugi õppe- ja karjäärinõustamise alal ning spetsialistide kohapealne tugi maakonnas;
- Räpina Aianduskooli olemasolu ja konkurentsivõimelisus.

Nõrkused

- õpilased lahkuvad teiste maakondade gümnaasiumiastmetesse;
- mitte-riigipalgaline pedagoogiline kollektiiv on vähemtasustatud (lasteaiaid, huvikoolid, ringijuhid jmt);
- mõne aine õpetajate puudus ja nõrk kvalifikatsioon;
- koolidel ja lasteaedadel piiratud materiaalsed võimalused, pearahasüsteem ei soosi väikeseid koole;
- koostöö vähesus ja koostöösüsteemi puudumine erinevate valdkondade vahel (haridus, sotsiaaltöö, tervishoid, noorsootöö, tööhõive jne);
- maakonnas puudub ühtne hariduskontseptsioon ning kokkulepped koolivõrgu arendamiseks.

Võimalused

- Tartu haridusasutuste läheduse eeliste kasutamine;
- e-õppevormide ja infotehnoloogia võimaluste laialdasem kasutamine;
- andekate laste motiveerimine;
- hariduse, elukestva õppe ja täiendõppe propageerimine;

- struktuurifondide vahendite otstarbekas ja kaalutletud kasutamine nii haridusasutuste taristu parendamiseks kui sisulise tegevuse edasiarendamiseks ja paremaks korraldamiseks;
- täiskasvanuhariduse alase koostöö arendamine;
- noori kaasavate projektide jätkusuutlikkuse tagamine;
- õpetajate koospalkamine ja haridusasutuste omavaheline kompetentsi jagamine;
- kutseõppehariduse võimaluste mitmekesistamine praktiliste õppekavade väljatöötamise ja Röpina Aianduskooli tegevdamise kaudu.

Ohud

- süveneb lahkumine maakonnast välja teistesse õppeasutustesse, kui ei suudeta tagada laialdasemaid õppevõimalusi ja kvaliteetsemat haridust;
- väiksemate koolide sulgemisel kipuvad kahanema ka kogukonnad, sellega seonduvalt võib Põlvamaa kui hea elukeskkonna väärtus noorte perede silmis väheneda;
- hariduskorralduse seadusandluse (pidevad muudatused õppekavades, koolide ümberkorraldamise rahastamine jne) kiired muudatused;
- noorte vähenemine motivatsioon edasi õppida;
- meelemürkide kasutamine ja teiste negatiivse mõjuga käitumisharjumuste levik.

Võtmeprobleemid

1. Sündimuse madalseisu tõttu pidev ja järjekindel laste arvu vähenemine maakonnas. Sellest tulenev gümnaasiumiõpilaste vähesus tingib koolivõrgu optimeerimise vajaduse ning lähitulevikus gümnaasiumihariduse jätkamise kahes keskuses, Põlvas ja Röpinas. Kaugele tulevikku ei jää ka põhikoolide võrgu optimeerimise vajadus. Samas on omavalitsuste ülest haridusküsimuste lahendamisel omavalitsuste koostöö ebapiisav ja iga omavalitsus püüdleb selle poole, et vastavas vallas haridusasutused säiliks. Tegemist on tundliku teemaga ja sellest tulenevalt on ka mõistlikke koostöökokkuleppeid raske saavutada.

2. Alus- ja üldharidusasutuste taristu vajab kohati uusi investeeringuid, et tagada elementaarsetele nõuetele vastavad õpitingimused. Samuti muutub pideva rahvaarvu ja sellest tulenevalt omavalitsuste tulubaasi vähenemise tõttu järjest olulisemaks lasteaedade ja koolihoonete renoveerimine laste arvule vastavaks ja energiatõhusamaks, et vähendada ülalpidamiskulusid.

3. Pedagoogide, ringi- ja huvijuhtide kvalifikatsioon ja motivatsioon on ebahütlane – näiteks põhikoolid vajavad väga mitmekesiste teadmistega töötajaid, et tagada tunnikoormus. See aga võib omakorda pärssida aineõppe kvaliteeti. Lisaks on mitmes koolis korraga töötav õpetaja pigem tunniandja, kes reeglina üldisesse ühe kooli arendamisse ei panusta, kuna selleks pole enamasti ei aega ega ka eriti motivatsiooni, kuna puudub suurem seotus vastava koha, haridusasutuse ja kogukonnaga (eriti kaugemalt käivate õpetajate puhul). Valdades napib kvalifitseeritud tugispetsialiste (logopeed, psühholoog, sotsiaalpedagoog) hariduslike erivajadustega lastele. Samas on tänaseks loodud Põlvamaa Rajaleidja keskus, kus töötavad

vastava kvalifikatsiooni saanud inimesed ja millega tuleks seetõttu probleemi leevendamiseks või lahendamiseks eriti tihedat koostööd teha.

4. Huvihariduse ning täiendõppevõimaluste ebaühtlane kättesaadavus: kui huvikoolide kättesaadavust takistab transpordi ja kulude katmise korraldamatus, siis täiskasvanute täiendõppe ning elukestvas õppes osalemise võimalused on puudulikud, sageli projektipõhised ning pole süsteemi valdkonna terviklikuks arendamiseks.

5. Maakonnaüleste noorsootöö organisatsioonide ja noortekeskuste tegevus on suurel määral projektipõhine ja seetõttu on nende jätkusuutlikkus küsitav.

Üldeesmärk

Põlvamaa haridusvõrgustik on mitmekesine ning jätkusuutlik. Hea hariduse ning omandatud teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtushinnangute ja käitumisnormide abil on noor ette valmistatud õpingute jätkamiseks või sisenemiseks tööjõuturule. Ta suudab väärikalt toime tulla isiksusena, ühiskonna liikme ja kultuurikandjana. Täiskasvanute osalemine elukestvas õppes võimaldab muutuvate tööjõuturu nõudmistega kohaneda ning oma võimeid arendada.

Alaesmärgid ja lahendused

1. Maakonna koolivõrk on optimaalne ja jätkusuutlik, haridusteenuse osutamisel tehakse süsteemset koostööd

- POLi hariduskomisjon aitab kaasa koolivõrgu optimeerimisele ning omavalitsuste üleste haridusküsimuste lahendamisele ja koordineerimisele;
- minnakse üle kahe-gümnaasiumi mudelile;
- õpilaste ettevalmistuseks osalemiseks vabariiklikel ja rahvusvahelistel aineolümpiaadidel (ja ka osalemiseks Tartu Ülikooli teaduskoolis) moodustatakse maakondlik mentorite rühm.

2. Haridusasutuste õpikeskkond on kaasaegne ja turvaline

- investeeritakse haridusasutuste õpikeskkonna parendamisse, et viia koolid-lasteaiad vastavusse riikliku õppekava, tervisekaitse ja energiasäästu nõuetega;
- Põlvasse rajatakse õpilaskodu;
- arendatakse lasteaedade- ja lastehoidude mänguväljakuid.

3. Kvalifitseeritud ja motiveeritud pedagoogid ning haridusasutuste tugispetsialistid

- haridusasutuste vahel tehakse koostööd kvalifitseeritud pedagoogidele koormuse tagamiseks;
- maakondlike aineühenduste eestvedajate toetamine ja tunnustamine;
- täiendõppe võimaldamine pedagoogidele;

- kvalifitseeritud koolipsühholoogi, logopeedi, sotsiaalpedagoogi ja kutse- ning karjäärinõustaja olemasoluks ja parima teenuse saamiseks tehakse maakonnaülest koostööd Põlvamaa Rajaleidja keskuse ja teiste tugistruktuuridega;
- parimate pedagoogide, tugispetsialistide ja abiturientide tunnustamine.

4. Huvihariduse ja täiendõppe võimalused on mitmekesised ja hästi kättesaadavad; Põlvamaal on kõrge täiskasvanu- ja elukestvas õppes osalemise määr

- toetatakse süsteemselt olemasolevate huvikoolide arengut ning võimalusel ja vajadusel mitmekesistatakse huvihariduse valdkonda;
- aianduse- ja maastikukujunduse kompetentsikeskuse loomine Rāpinasse;
- toetatakse täiskasvanute huvi- ja täiendõppekursuste korraldamist ning edendatakse täiskasvanuhariduse pakkujate koostööd (koostöölepped, projektide omafinantseeringu tagamine jms);
- käivitatakse maakondlik koolituskalender.

5. Jätkusuutlikud noorteorganisatsioonid ja noortekeskused

- toetatakse Põlvamaa Õpilasmaleva tegevust;
- tagatakse õppe- ja nõustamisteenuste jätkusuutlikkus;
- viiakse ellu Põlvamaa Noorsootöö Arengustrateegia 2013-2017;
- toetatakse elujõuliste (projektidest väljakasvanud) noorte algatuste jätkamist.

6.5. Kultuur ja sport

Üldine olukord ja trendid

Põlvamaa kultuuri iseloomustab mitmekesisus ning järjepidevad ja elavad traditsioonid. Pärimuskultuuri kõige omapärasemaks ja ehedamaks nähtuseks on seto pärimuskultuur, millele toetuvad leelo- ja käsitööpäevad, seto rahvakalendri tähtpäevad, Seto Kuningriigi päev ning üle-eestiliselt tuntuks saanud Põlvamaa mainesündmus Seto Folk.

Põlvamaal on traditsiooniks saanud ka rahvamuusika interpreteerimise festival Moisekatsi Elohelü, mida peetakse Moostes ning Põlvas peetav lõõtspillipidu Harmoonika, mis hoiab elus lõõtspillimängu traditsioone. Mõlemad nimetatud sündmused kuuluvad samuti viie maakondlikult kokku lepitud mainesündmuse hulka. Vana-Võromaa kultuuri ja võru keelt kannab edasi võrokeelne „Uma Pido“. Maakondlikeks mainesündmusteks on veel Rāpinas peetavad Hea Kodu Päevad ning pika traditsiooniga Ökofestival.

Omakultuuri kõrval on kogu Eesti kultuuripildis oluline ka seos kaasaegse kunstiga. Moostes asub külalisstuudio, kus resideerivad kunstnikud kogu maailmast. Aktiivselt tegutsevad ja arenevad Põlva Kunstikool ning Põlva, Rāpina ja Vārskas muusikakoolid ning pärimusmuusikale pühendunud Mooste Rahvamuusikakool. Muljetavaldav on ka harrastusteatri tegevus, muusikakollektiivide, kooride ning rahvatantsurühmade aktiivsus.

Väiksemates kogukondades peetakse külapäevi, korraldatakse kogupere üritusi, talletatakse ajalugu.

Oma osa Põlvamaa kultuuri järjepidevusse ja arengusse annavad 15 erinevat klubi ja rahvamaja, näiteks Põlva Kultuuri- ja Huvikeskus, Kanepi Seltsimaja, Värskas Kultuurikeskus, Räpina Valla Kultuurikeskus, Mooste Folgikoda ja teised. Põlvamaal tegutseb 34 nüüdisaegset raamatukogu ja viis suuremat muuseumi: Põlva Talurahvamuseum, Eesti Maanteemuuseum, Seto Talumuuseum koos Saatse filiaaliga, Räpina Koduloo- ja Aiandusmuuseum ning Ahja Tuglase muuseum. Olemasolevate kultuuriasutuste ja struktuurifondide toel rajatud seltsimajade kõrval on mitmetele omavalitsustele endiselt oluline ka kogukonna- ja/või temaatiliste (nt pärandkultuur, seto kultuur) külustuskeskuste väljaehitamine, et inimeste jaoks oleksid olemas kodulähedased ja kogukonna kesksed kogunemispaidad, mis samaaegselt võimaldaksid pakkuda ka uusi, huvitavaid ning Põlvamaa eluolu ja traditsioone tutvustavaid teenuseid nii ümberkaudsetele elanikele kui külastajatele. Mitmel juhul nähakse neid rajatuna täna tühjalt seisvatesse ja/või juba osaliselt rahastatud ning ajaloolist väärtust kandvatesse hoonetesse, nt vanade mõisakomplekside taastamine ja neile uue elu andmine (nt 21-st hoonest koosnev Mooste mõisakompleks, samuti Pikajärve mõis, Sillapää loss, Reegi suvila jt). Uute objektide juurde või väljaehitamise puhul on oluline kriitiliselt hinnata tänast kultuuriasutuste ja seltsimajade paiknemist ja võrgustiku tihedust ning selle põhjal kirjeldada uute rajamise vajadus ning täiendusmoment olemasolevasse kultuurisüsteemi (võttes arvesse ka renoveerimist vajavaid rahvamajasid). Kultuuri- ja ka turismimaastiku mitmekesistamiseks sobiks näiteks arendada olemasolevaid muuseume (laiendused, uued ekspositsioonid ja teenused), samuti Setomaaga seonduvat temaatikat ning pärandkultuuri valdkonda (elavad ja omanäolised kultuuritraditsioonid, käsitöö, kohalik toidukultuur jm). Lisaks olemasoleva süsteemi täiendamisele, on tänases olukorras, kus enamuse Eesti omavalitsuste tulud pigem kahanevad, kui kasvavad, oluline jälgida, et vallad uute arendustega endale suuri lisakulusid juurde ei tekita st ka uut lisandväärtust toovad kultuuriobjektid peaksid olema maksimaalselt isemajandavad ning nende rajamine hoolikalt läbi kaalutud ja põhjendatud.

Sporditegevuses on olulisel kohal harrastussport. Välja on kujunenud traditsioonilised spordiüritused ja piirkondlikud mängud. Maakonna meistrivõistlusi korraldatakse 20 ja karikavõistlusi kuuel spordialal. Koolinoorte meistrid selgitatakse 20 spordialal. Harrastusspordi edendamise panustavad maakonna omavalitsused kohtadel toimuvate külade (suve-, tali-) mängudega.

Maakonnas tegutseb 42 spordiklubi, harrastajaid registreeritud 2213. Kahes spordikoolis, Põlvas ja Räpinas harjutab 405 spordihuvilist noort. Treenerite registris on 55 kategooriat omavat treenerit, nendest 28 omavad 5. ja kõrgemat treeneri kutsetaset (Eesti Spordiregister 31.12.2013). Seltse ja klubisid ühendava katusorganisatsioonina tegutseb Põlva Maakonna Spordiliit.

Maakonna sportlased osalevad riiklikel ja rahvusvahelistel võistlustel (orienteerumine, karate, laskmine, vabamaadlus, suusatamine, kergejõustik, käsipall, korvpall, jalgpall, mälumäng, motosport). Parimate sportlike saavutustega paistavad silma Põlva Käsipalliklubi,

Orienteerumisklubi Põlva Kobras, Põlva Jalgpalliklubi Lootos, Värskas OK Peko, spordiklubi SERVITI, Põlva Laskespordiklubi, Korvpalliklubi Röpina Kotkad, jt.

Põlvamaalt on Eesti Spordiregistrisse kantud 75 erinevat spordirajatist ja 71 orienteerumiskaarti (Eesti Spordiregister 01.11.2014). Tervisespordikeskused on tegutsevad Mammastest ja Värskas, liikumisrajad on Põlva Intsikurmus ja Taevaskojas. Põlvamaad läbib RMK Aegviidu - Ähijärve 628 km pikkune matkatee.

Liikumisharrastuse populaarsus on kasvav. Põlvamaal on edukalt käivitunud erinevaid alasid koondav harrastusspordisari „Liigu terviseks“. Osavõturohkemad nendest on orienteerumisteisipäevakud (o-sari), kõnnisari, jooksusari, kossusari ja rannavollesari. Noortespordi juhendajate toetamine riigi poolt, harrastusspordi tähtsustamine ja toetamine omavalitsuste poolt, koolide spordibaaside paranemine on samuti positiivsed trendid.

Hea eelduse uuteks spordiüritusteks ja võistlusteks annab Põlvamaa looduskeskkond. Siin on palju järvi ja metsi, kus viia läbi mitmeid rahvaüritusi. Puudust tuntakse üritustel seda toetava taristu halvast olukorrast (puuduvad vajalikud parklad, pesemis ja riietumisvõimalused, toitlustus, ning suuremad majutusasutused). Spordiüritused, turniirid ja võistlused tõstaks Põlvamaa külastatavust ning turismitulusid.

Tugevused

- kultuuri- ja spordikorralduse koordineeritus maakonnas;
- toimivate kultuuriasutuste ja spordibaaside olemasolu;
- siselasketiiru olemasolu;
- kultuuri- ja sporditraditsioonide järjepidevus;
- elavad ja omanäolised kultuuritraditsioonid (nt seto kultuur);
- kvalifitseeritud inimeste olemasolu valdkonnas;
- aktiivne kolmas sektor (külakeskused, seltsid ja seltsingud) valdkondades;
- organiseeritud spordiklubide tegevus;
- head eeldused liikumisharrastusega tegelemiseks looduses ja liikumisharrastuse kasvav populaarsus;
- konkurentsivõimeline võistlussport, eeskujude olemasolu.

Nõrkused

- asjatundlike kultuurikollektiivide juhendajate ja sädeinimeste puudus ja tegijate vähene motiveeritus;
- kultuuritegijate paljususe ja vähene koostöö omavahel ja laiemas võrgustikus;
- kultuurisündmuste kompaktne info puudus;
- atraktiivsete ja kvaliteetsete kooskäimiskohtade puudus;
- kvalifitseeritud, palgaliste sporditöötajate puudus, spordikaadri vananemine ja madal motivatsioon;
- spordikorralduse ebahühtlane tase, omavalitsustes puudub vastutaja ja süsteemne nägemus spordi ja tervisedenduse arendamiseks;

- spordiharrastust toetava taristu ja spordiinventari vähesus; investeringute ja tegevustulude nappus;
- spordiakadeemia on loodud, kuid see pole tööle läinud.

Võimalused

- spordi- ja kultuurialase koostöö arendamine (sektoritevaheline, üleriigiline, rahvusvaheline);
- motiveerida noori ennast täiendama kultuurivaldkonnas ja õpingute järgselt maakonda tagasi pöörduma;
- riiklike kultuuriprogrammide olemasolu ja tõhus rakendamine;
- uute valdkonnaüleste võimaluste (kultuuri- ja sporditurism, loomemajandus) arendamine koostöös partneritega;
- Põlva siselasketiiru, spordihoone ja staadioni renoveerimine sporditurismi arendamiseks;
- uute atraktiivsete kultuuri- ja spordiürituste korraldamine;
- seto kultuuri arendamine;
- tõmbekeskuste ja know-how lähedus;
- liikumisharrastuse populaarsuse kasv.

Ohud

- kultuuri- ja spordi politiseerimine;
- ebastabiilne, projektipõhine rahastamine;
- poliiticate nõrkus ja vastutuse hajumine;
- võimaluste paljusus ja konkurents sihtgruppide pärast;
- väärtuste muutumine: sh massikultuur, ebatervislike valikute ja riskikäitumise suurenemine.

Võtmeprobleemid

1. Kultuuritegijate paljusus loob mitmekesise kultuurielu, kuid suurendab koostöö koordineerimise vajadust.
2. Napib koostööd, kokkuleppeid ja vahendeid pärimuskultuuri kollektiivide järjepidevaks toetamiseks ja ehedate kultuurisündmuste korraldamiseks.
3. Renoveerimist vajavad kultuuriasutused, vähenev kasutajaskond ja tulubaas seab ohtu kultuurivaldkonna jätkusuutlikkuse.
4. Liikumisharrastuse ja sportimise võimalused on kohati amortiseerunud ning vajavad kaasajastamist.
5. Elanike vähene motivatsioon tervislike valikute tegemiseks, liikumisharrastuse ja spordiga tegelemiseks.

6. Spordivaldkonna eestvedajate nappus ja vähene motiveeritus.

Üldeesmärk

Põlvamaa on mitmekülgse kultuuri- ja spordieluga maakond, kus on head võimalused loominguks tegevusteks ja spordiharrastusteks ning kus säilitatakse oma pärandit järeltulevatele põlvkondadele.

Alaeesmärgid ja lahendused

1. Maakonna kultuurikorralduse koordineerimine ja toimiv laialdane koostöövõrgustik

- Põlvamaa Kultuuri Koostöökogu on tööle rakendatud, on olemas kindel struktuur, tegevjuht, vastutusosalad ja võrgustik;
- kultuuriaktiivil on pidev enesetäiendamise võimalus;
- kultuuritöötajate ja –loojate tunnustussüsteem on täiendatud.

2. Pärimuskultuuri säilitamine ja tugevdamine, ehedate ja atraktiivsete kultuuri-sündmuste korraldamine

- maakondlikel rahvakultuurikollektiivide tegevuse rahastamine on jätkusuutlik;
- paikkondlikku pärimuskultuuri tutvustavate ja identiteeti toetava folklooriõppe kaudu suurendada folkloorirühmade ja –ürituste arvu;
- maakonnale oluliste traditsiooniliste kultuuri-sündmuste korraldamine ja uute atraktiivsete ning ehedate ürituste loomine koostöös;
- kohalike traditsioonide väärtustamine ja inimeste aktiivsuse tõstmine osalemaks pärimuskultuuri alastes ettevõtmistes oma kogukonnas;
- pärandkultuuri valdkonna arendamine: käsitöö, pärimussündmused, toidutraditsioonid jms;
- kvaliteetse tehnika soetamine maakonda toetamiseks maine- jt kultuuri-sündmuste korraldamist.

3. Kultuurivaldkonna investeeringud on kokku lepitud ning tagavad kultuuripärandi säilimise, kultuurilise eneseväljenduse ja vaba-aja veetmise head võimalused

- raamatukogude kui avatud info, kultuuri ja hariduskeskuste kaasajastamine;
- maakonna muuseumivõrgu edasiarendamine, tegevuste koordineerimine, üksteise täiendamine ja koostöö;
- loomemajanduse arendamine.

4. Sportimiseks ja liikumisharrastusteks on head tingimused

- maakonna omavalitsustes on kavandatud ja välja ehitatud sportimispaikade tasakaalustatud võrk, kus liikumispaikad ja –alad käsitletakse avaliku ruumi

lahutamatu osana ning nende planeerimisel ja projekteerimisel arvestatakse eesmärgiga, et liikumispaika on võimalus jõuda 15 minutiga;

- tagatud on asulalähedaste loodusliikumisradade, kergliiklusteede ja välisportimispaikade arendamine, nende võrgustamine ja kättesaadavus ning turvalisus, ka erivajadustega inimestele;
- huvipoolte vahel kooskõlastatud strateegilise plaani koostamine spordiehitiste planeerimiseks, rajamiseks ja kestlikuks majandamiseks;
- olemasoleva taristu potentsiaali hindamine saavutusspordi otstarbe ja rahvusvaheliste võistluste ning –ürituste läbiviimiseks;
- taristu kaasajastamine tippvõistluste tingimustele vastavaks;
- renoveeritud maakonna tõmbekeskuste harrastus- ja võistlusspordi objektid: Põlva staadion, siselasketiir ja Räpina staadion;
- spordiakadeemia võimaluste laiem tutvustamine ja propageerimine.

5. Tervislike eluviiside väärtustamine, liikumise ja sportimise soodustamine elanike seas

- elanikele avatud tervisedenduslike tegevuste ja liikumisvõimaluste edendamine KOV-ide poolt;
- toimib maakonna spordi- ja liikumisharrastuse ürituste kalender;
- liikumis- ja sportimisvõimaluste infosüsteemi arendamine;
- traditsiooniliste võistluste/ürituste kõrvale on tekkinud uusi atraktiivseid liikumisharrastusüritusi;
- toimib maakonna harrastusspordisari LIIGU TERVISEKS!;
- eelduste arendamine võistluste ja –sarjade korraldamiseks ning nendest võimetekohase ja ohutu osavõtu soodustamiseks;
- teavituskampaaniate läbiviimine erinevatele sihtrühmadele;
- spordiklubide ja teiste spordiorganisatsioonide rolli tõstmine elanikele liikumis- ja sportimisvõimaluste pakkumisel, spordiklubide ja –koolide fookuse laiendamine (saavutusspordile lisaks ka tervisespordiga tegelemine) erinevatele sihtrühmadele (sh eakad, erivajadustega inimesed, ülekaalulised, töötud jt) ning sellise tegevusmudeli toetamine riiklikult/KOV tasandilt;
- laste ja noorte huvitegevuse toetussüsteemi loomine ja juurutamine;
- liikumisharrastajate ja noorsportlaste vajaduspõhise tervisekontrolli kättesaadavaks muutmine;
- olemasolevate matkaradade korrashoiu tagamine ja uute rajamine hea elukeskkonna, turismi ning liikumis- ja sportimisvõimaluste paremaks sidustamiseks.

6. Liikumise ja spordiga seotud spetsialistid on kvalifitseeritud ja motiveeritud, harrastajad terviseteadlikud

- sportliku tegevuse ja liikumisharrastuse edendamiseks on olemas kvalifitseeritud, asjatundlikud ja motiveeritud treenereid/õpetajaid, on olemas sporditöötajate andmebaas;

- spordikorraldajate, -juhtide, -kohtunike jt koolitussüsteemi arendamine ning toetamine;
- laste ja noorte igakülgne kaasamine sportlikku tegevusse eeldustega noorte märkamiseks, sportliku valiku ja edasiarendamise süsteemi loomine meister-likkusele orienteeritud treeningrühmade kaudu;
- sportlaste järjepidevat arengut stimuleeriva võistlussüsteemide toetamine ja arendamine;
- treeningtegevust ja õppetööd ühendavate vormide rakendamine koostöös koolipidajatega ning -omanikega;
- elanikkonna tervisekäitumise, sh liikumise ja spordialane harimine;
- sport ja liikumisharrastus on väärtustatud treenerite ja sportlaste tunnustamissüsteemi ja spordiajaloo talletamise kaudu.

6.6. Sotsiaalhoolekanne, tervishoid ja tervisedendus

Üldine olukord ja trendid

Põlva maakonnas on kaks haiglat – AS Põlva Haigla ja AS Räpina Haigla. Ambulatoorset eriarstiabi osutatakse nimetatud haiglate baasil. Maakonda teenindab SA Tartu Kiirabi. Koolitervishoiuteenust osutavad Põlva Haigla AS ja üheksa perearsti. Sanatoorset ravi pakub AS Värskas Sanatoorium koos veekeskusega, mille juurde on ette nähtud rajada lähiaastatel ka täiendav rekreatsiooni- ja balneoloogiakeskus, kus hakatakse uurima mineraalvee ja ravimudaga ravimise meetodeid ja võimalusi ning rakendatakse neid ka praktikas.

Sotsiaalhoolekandeteenuseid osutavad Põlvamaal Tilsis Lastekodu, Erastvere Hooldekodu ning intellektipuudega inimeste elu-, töö- ja õpipaik Maarja Küla. Viimase edasiarendamiseks on tänase kompleksi juurde planeeritud rajada õpilaskodu-hostel, mis õppeperioodil majutaks Räpina Aianduskooli Maarja Küla õpperühma kutseõppureid, kes käivad Põlvamaale õppima üle Eesti. Suvisel ajal toimiks sama hoone hostelina, kus pakutakse küllastajatele nii majutust kui toitlustust. Viimane oleks vastavasse piirkonda heaks täienduseks, kuna lähedal asub Põlvamaa üks tuntumaid turismimagneteid – Taevaskoja. Samas puuduvad lähikonnas einestamisvõimalused. Lisaks toimiks loodav õpilaskodu-hostel turismiinfopunktina, kus küllastajatele tutvustatakse piirkonna vaatamisväärsusi ja võimalusi aktiivseks puhkuseks ning turustatakse nii Maarja Küla elanike valmistatud kui ka maakondlikke meeneid. Selle arenduse realiseerumise puhul on oluline, et tööd saavad ka puudega inimesed ning kuna Maarja Küla teenindab täna vastavalt võimalustele kogu Eestit, siis annaks õpilaskodu-hosteli loomine võimaluse suurendada puudega inimeste hulka, kel avaneks eneseteostuse võimalus Räpina Aianduskoolis kutse omandamise kaudu.

Maakondlikul tasandil tegutsevad veel MTÜ Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda ja Põlva Roosi Kool. MTÜ Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda osutab erihoolekandeteenuseid täisealistele puuetega inimestele ning on Eesti Toidupanga koostööpartner. Põlva maakonnas on 12 ööpäevaringse hooldusteenuse pakkujat (hooldekodud, pansionaadid) ning 6 päevakeskust.

Tulenevalt elanikkonna vananemisest, nn hõbemajanduse olulisuse kasvust (suureneb vajadus tervishoiu- ja sotsiaalteenuste järele) ning Põlvamaale iseloomulikust looduslähedasest, vaiksest ja rahulikust elukeskkonnast, on Põlva maakonna üheks arengusuunaks ka olemasolevate sotsiaalhoolekandeesutuste laiendamine ning uute tervise- ja hoolekandekeskuste rajamine vastavalt vajadusele. Arvestades seejuures nii maakonna sisest kui ümberkaudset konkurentsi, mis on oluline nii kvalifitseeritud tööjõu olemasolu kui klientide tagamiseks. Võimalusel tehakse valdkondlikku koostööd naabermaakondadega.

Sotsiaalhoolekande keskuste rajamine aitaks vähendada ka Põlvamaa üht suurimat probleemi – naistele sobivate töökohtade puudust. Sotsiaalhoolekandekeskustes (hooldekodudes) on valdav osa personalist naistööjõud ning see oleks heaks eelduseks nende perede Põlvamaale elama jäämiseks või siia kolimiseks. 2013. aasta võrdlusandmed on järgmised:

	Põlvamaal	Eesti keskmine
Tööhõive määr (hõivatute osatähtsus 15-74 aastast elanikkonnast)	51%	62,1%
Töötuse määr (töötute osatähtsus tööjõust)	10,1%	8,6%
Puuetega inimeste osakaal elanikkonnast	25,8%	10,4%
65-aastaste ja vanemate inimeste osakaal elanikkonnast	21,4%	18%

Allikas: Statistikaamet

Tervisedenduse alast tööd koordineerib maavalitsuse tervisedenduse peaspetsialist kohalike omavalitsuste kontaktisikute kaudu. Kümnel omavalitsusel on olemas terviseprofiil ja tegevuskava. Kohalikul omavalitsusel on soovituslik koostada terviseprofiil ja tegevuskava, mille alusel on võimalik ESF-I “Tervislikke valikuid toetavad meetmed” raames tegevusi ellu viia. Põlva maakonnale on koostatud terviseprofiil ja vigastuste profiil.

Statistikaameti andmetel on Põlvamaa inimeste tervis märkimisväärselt halvem, kui Eesti keskmine. 56,8% elanikel on suurel määral või mõningal määral tervisest tingitud igapäevategevuste piiratus, Eesti keskmine on 32,5%. Puuetega inimeste osakaal on 25,5% mis on kaks korda kõrgem kui Eesti keskmine. Alkoholi tarvitamisest tingitud surmade osakaal on 5,9% kõikidest surmadest Põlvamaal, samas Eesti keskmine on 5% (allikas: TAI).

Tugevused

- tervisesõbralik ja elukeskkonnalt turvaline maakond;
- valdkonda hõlmava raamseadustike ning maakondliku terviseprofiili olemasolu;
- toimiv tervishoiu- ja sotsiaalabisüsteem, hästi toimivad koostöövõrgustikud keskustes;
- eriarstiabi rahuldav kättesaadavus;
- süsteemi toimimiseks minimaalselt vajaliku ressursi (kvalifitseeritud spetsialistid, taristu, rahalised vahendid) olemasolu;
- valdkonna rahuldav koostöö kolmanda sektoriga, toetav kogukond;
- Maarja Küla kompetents;
- Värska mineraalvee ja ravimuda näol olemas regionaalse tähtsusega kuurortpiirkond, mille edasiarendamisel laienevad terviseturismi võimalused.

Nõrkused

- tervikliku visiooni puudumine omavalitsuste tervisedenduse ja sotsiaalhoolekande valdkonnas;
- tervisetgevuste rahastamine projektipõhine;
- ressurssidele mittevastav sotsiaalteenuste delegeerimine kohalikele omavalitsustele;
- vananev elanikkond ning puuetega inimeste suur osatähtsus suurendavad sotsiaaltöö koormust;
- alkoholi jt meelemürkide liigtarvitamine;
- teenuste kvaliteedi tagamine on ebaühtlane (väike maakond ja väikesed teenuste mahud);
- erialase kõrgharidusega sotsiaal- ja lastekaitsetöötajate vähesus KOV-ides;
- perearstide puudus ja vähene motiveeritus ääremaadel töötamiseks;
- kitsaskohad sotsiaal- ja tervishoiu võrgustiku koostöös ääremaadel;
- teenuste piiratud kättesaadavus (sh hajaasustusega piirkondade logistika);
- sotsiaalhoolekande madal väärtustamine ja alarahastamine;
- maksimaalselt ei ole suudetud kasutada välisraha (spetsialistide puudumine, omaosaluse mitteleidmine).

Võimalused

- regionaalpoliitika: maakonna väärtustamine hõbemajanduse arendamiseks sobiva piirkonnana;
- Värskas Sanatooriumi edasiarendamine balneoloogiakeskuseks ja turundamine piirkondliku ja regionaalse kuurortina;
- infobaaside täiustamine, e-teenuste areng;
- välisraha kaasamine.

Ohud

- regionaalpoliitika puudulikkus;
- pidev reformimine, haiglate staatus teadmata;
- spetsialistide lahkumine ja läbipõlemine;
- rahastamise ebastabiilsus ja -piisavus nii tervishoiu-, hooldusravi ja sotsiaalvaldkonnas;
- maksumaksjate ja tööga hõivatute arvu edasine langus, abivajajate suur arv ja süvenev sotsiaalne tõrjutus.

Võtmeprobleemid

1. Tervishoiu- ja sotsiaalteenuste valdkonna ülekoormatus tööpuudusest ja sotsiaalsest tõrjutusest tulenevatest probleemidest (pikaajaline töötus, alkoholism, riskikäitumine).
2. Maakonna eri piirkondades tervishoiu- ja sotsiaalteenuste ebaühtlane kättesaadavus ja lünklik koostöö.

3. Vähe lastekaitse ja perede toimetuleku toetamise teenuseid (nt enamikes omavalitsustes puudub lastekaitsetöötaja).
4. Vähene motivatsioon tervislike valikute tegemiseks.

Üldeesmärk

Maakonna elanikel on head võimalused igapäevaeluga toimetulekuks, kvaliteetse arstiabi kättesaamiseks ja oma tervisliku potentsiaali arendamiseks.

Alaesmärgid ja lahendused

1. Maakonna tervishoiu- ja sotsiaalteenused ning aktiivne tööturupoliitika arvestavad reaalseid probleeme ja lahendavad neid koostöös

- tööharjumusi toetavad tegevused on välja töötatud ja kättesaadavad kõikides omavalitsustes;
- tervishoiuasutuste ja omavalitsuste koostöös on rakendatud alkoholismi jt meelemürkide võõrutuse programm;
- koostöö vabasektoriga riskikäitumise ennetuseks.

2. Põlva ja Räpina haiglad toimivad jätkusuutlikult

- haiglatevõrgu arengukavas on sätestatud Põlva ja Räpina haigla jätkamine;
- haigekassa finantseerimise jätkusuutlikkus kokkulepitud voodikohtade ulatuses;
- noortele meditsiinitöötajatele on loodud perspektiivsed töökohad.

3. Esmatasandi tervishoiuteenuste osutajad on igas omavalitsuses

- tingimuste ja ruumide olemasolu perearsti teenuste osutamiseks ja perearstikeskuste loomiseks Põlvas ja Räpinas.

4. Maakonna sotsiaal- ja tervishoiu valdkonna teenuste järjepidevus, arendamine ja koostöö

- omavalitsused osutavad elanikele sotsiaalteenuseid lähtudes nende abivajadusest;
- toimib koostöövõrgustik sotsiaalhoolekande ülesannete täitmiseks;
- toimuvad regulaarsed koolitus- ja infopäevad maakonna sotsiaalhoolekande töötajatele;
- vabasektori laiem kaasamine sotsiaalteenuste pakkumisel ja arendamisel;
- omavalitsustes pööratakse enam tähelepanu sotsiaalse kaasatuse suurendamisele;
- sotsiaalteenuste järelevalve maakonna tasandil on järjepidev;
- omavalitsustes on prioriteediks vähenenud toimetulekuvõimega inimeste toetamine, heaolu ja areng lähtuvalt sotsiaaltöö eetikast.

5. Lastekaitse ja perede toimetulek on prioriteet

- lastekaitsetöö väärtustamine ja järjepidevus, vastavate spetsialistide palkamine;
- lastekaitse teenuse kättesaadavuse parandamine kõigis omavalitsustes;
- turvatoa teenuse pakkumine;
- koostöö haridus- lastekaitsevõrgustiku, koolipsühholoogide ja konstaabliga;
- laste väärkohtlemise ja perevägivalla ennetamine;
- asendushoolduse kvaliteedi tõstmine asendushoolduse vormide mitmekesistamise ja tugiteenuste arendamise kaudu;
- peretüüpi asenduskodude rajamine Tilssi.

6. Elanike tervislikud valikud on soodustatud

- tervisedenduse profiili ja tegevuskava olemasolu ja rakendamine kõikides kohalikes omavalitsustes;
- Põlvamaa tervisedenduse tegevuskava 2013-2016 rakendamine.

7. LISAD

Lisa 1. Valdkondade tegevuskavad 2015-2020

Lisa 2. Uuring „Põlvamaa piirkondliku konkurentsivõime võimaluste väljaselgitamine ja arengueeldused“